ЧЫЛА ЭЛЛАСЕ ПРОЛЕТАРИЙ-ВЛАК, УШНЫЗА!

1918 ий 1 октябрь годсек лектеш

МАРИЙ КОММУНА

КПСС Марий обкомын, МАССР Верховный Советын да Министр-влак Советын органышт

№ 7 (18389) | 1990 ий 9 январь, кушкыжмо | Акше 3 ыр

КПСС ЦК-ште вашлиймаш

Литвасе Компартий ЦК-н да КПСС платформышто шогышо Литвасе Компартийын жаплан сайлыме ЦК-жын вуйлатышыштын йодмышт почеш 4 да 6 январьыште КПСС ЦК-ште нине центральный комитет-влакын секретарьышт да бюро членышт дене М. С. Горбачевын, В. А. Медведевын, А. Н. Яковлевын, Г. П. Разумовскийын вашлиймашышт эртаралтын. Вашлиймаш годым республикысе Компартийын XX съездше деч вара лийше ситуаций гыч лекме корно нерген мутланыме. Нине йодыш-влакым умбакыже кангашаш тӱҥалыт.

(ТАСС).

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТА ГЫЧ

СОФИЯ. Пловдив олаште Болгарийысе демократический партийын общий учредительный погынымашыже лийын. Тыште лукмо программный заявленийыште тыге каласыме: пашам сайын палыше да занисимлыдыме граждан-влакым чумырен, правительствым ыштыман, государственный управленческий структурым вашталтыман, демократический партийлан «йыргешке ӱстел» йыр погынен мутланымаште участвоватлаш йӧным пуыман.

Погынымаш партийын уставшым пентыдемден. Партийын кӱшыл органжылан съезд шотлалтеш. Партийын структурышкыжо тыгак национальный да областной совет, первичный организаций-влак пурат. Партийын вуйлатышыже НРБ Министр-влак Совет председатель постыш кандидат лиеш.

* * *

БУДАПЕШТ. Венгр социалистический партий (ВСП) сайлымаш деч ончычсо кучедалмаш тӱҥалме нерген увертарен. Будапештыште активын погынымашыже лийын. Тушко партийын область ден олаласе избирательный органже-влакын 400 утла представительышт погынен. Нунын ончылно ВСП председатель Реже Ньерш, парламентский фракцийын вуйлатышыже Чаба Хамори да избирательный кампанийым эртарышаш верч вуйын шогышо Имре Пожгаи ойлен.

* * *

ВАШИНГТОН. «Форд мотор» компаний «Форд аэроспейс» авиокосмический фирмыжым ужалынеже, кызыт тудым налше-влакым кычалеш. Ты фирма ракетым, военный спутникым ыштен луктеш. США-се ВВС-лан летный составым ямдылен шога. Кызыт США ден СССР коклаште кыл кучымаш сасмын, тидлан кӧра оборона пашалан окса шагалрак ойыралтеш. Тидым шотыш налын, «Форд мотор» компанийын вуйлатышыже-влак военный бизнес гыч лекташ шонат, воза «Вашингтон пост» газет.

«Форд аэроспейсыште» 13 тӱжем еҥ ышта, фирмын талукаш доходшо — 2,5 миллиард доллар. Тышеч 70 процентшым военный контракт-влак пуат.

* * *

ТОКИО. Южный Корей ынде Корей Калык Демократический Республика дене викак торгаяш тӱҥалаш шона. Тидын нерген южнокорейский правительствын представительже каласен, увертара Ренхап агентство. Але марте нине кок эл торгайыме кылым вес государствыла гоч, ты шотыштак Япония да Гонконг гоч, кучат. Мыланна тиде йӧн деч корангман да кок эл коклаште вик кылым кучаш тӱҥалман, каласен правительствын представительже.

* * *

ВАШИНГТОН. США-н Панамыш военный вий дене керылт пурымыжлан кӧра тиде элын мыняр гражданже колен? Американский официальный еҥ-влак ты йодышлан вашмутым ынешта пу.

Рушарнян телевидений дене ойлымыж годым государственный секретарьын первый заместительже Л. Иглбергер туге манын, пуйто колышо еҥ мыняр улмым але рашемден шуктымо огыл. Военный-влакын ойлымышт почеш, 400 наре еҥ колен манын шонаш лиеш, палемден тудо.

США президентын национальный безопасность шотышто полышкалышыже Б. Скаукрафт мыняр панамец колымо нерген нимомат раш каласен огыл. А США-н ончычсо юстиций министрже Р. Кларк (кызыт тудо Панамыште) чыным шылташ тӧчымылан американский правительствым титаклен ойлен да каласен: мыйын шонымаште, Панамыште икмыняр тӱжем тыысле еҥ колен.

(ТАСС, 8 январь).

Йошкар-Ола

ЧЕРЕТ, ЧЕРЕТ...

Йошкар-Олан йӱдвел-касвелныже, лачшым Подольский курсант урем кундемыште, «Мебель» магазин ончылно У ий вашеш кечылаште тӱжемле еҥ лийын. Чыланат пӱкеным але ӱстелым, шкафым але диваным — иктажым, тӱрлӧ мебельым налаш черетыш возалташ тыршеныт. Да шукынжо возалтыныт: «Воспоминание», «Ока» стенкылан — 3481, пушкыдо мебельлан — 2032, кухньысо мебельлан — 2486, диван-кроватьлан — 2000 еҥ...

Теҥгече магазин вуйлатыше Александра Григорьевна Бахтина тыге увертарен:

— Черетыште ынде коло тӱжем наре еҥ шога. Тачат еҥ-влак возалтыт. Ончылгоч шотлымо почеш теҥийсе черет 23 тӱжем наре еҥан лийшаш.

Нине цифр-влак шонкалаш таратат. Калыкын доходшо кушкеш. Шемер-влак йӧнан у пачерышкышт кызытсе жаплан келшыше мебельым шындылнешт. А сатужо шагал. Салланак черет оварга. Шкем шке сулымо у йӧныш куснаш ямдылалтме годым мемнан мебель промышленностьнам тӱҥ гычак уэмдыме, кумдангдыме нерген йодыш мотчоч туран шындалтын.

П. РЕЧКИН.

Съездыш каеныт

Эрла Москваште РСФСР композитор ушемын VI съездше пашам ышташ тӱҥалеш. Тушко Марий республика гыч делегатлан А. Яшмолкин, Ю. Евдокимов, А. Незнакин, Д. Кульшетов да Р. Артищева каеныт. А композитор-влак С. Маков ден В. Захаров съездыште уна семын лийыт.

Съезд 15 январь марте шуйна. Тӱрлӧ верла гыч чумыргышо композитор-влак шке пашашт дене икте-весыштым палдарат.

Марий композитор-влакын паша саскаштым мурызо А. Изибаев, духовой инструмент дене шоктышо квинтет — В. Яшмолкин (флейта), В. Бердинский (гобой), А. Мусинский (кларнет), В. Грачев (валторна), Ю. Дмитриев (фагот) ончыкташ да аралаш тӱҥалыт.

И. ВИНОГОРОВ.

Курыкыш— велосипед дене

Механический заводын лукмо «Салют» ден «Таир» велосипедым пӱтынь эл мучко палат да кӱкшын аклат.

Заводысо конструктор-влак шумо сеҥымаш дене лыпланен огытыл. Ынде нуно курыкласе корно дене кошташ келыштарыме велосипедым ямдыленыт. Тудо курыкым йӧратыше турист-влаклан ӱшанле транспортыш савырна. Лучко утла скоростян велосипед эльытына лийынжат огыл ыле.

Инженер - конструктор Ю. С. Якимовын вуйлатыме почеш испытатель-влак у моделым Пӱдвел Кавказыште да Крымыште тергеныт. Курыкласе корно дене кудтӱжем утла уштышым эртеныт. Велосипед-влак испытанийым сайын эртеныт.

Э. ГРЯЗИНА.

Уш-акылым пойдареныт

Теле каникул жапыште Йошкар-Олаште Туныктышо-влакым усовершенствоватлыше институт пелен курс пашам ыштен.

Тышке тӱҥалтыш школ-

АЛЯТ ЭРКЫН ТАРВАНЫЛЫТ

Шошо ага вашеш кооператив вуйлатышын шонкалымыже

ШУРНО ЛЕКТЫШ изи улмо нерген мут лекме годым южо вуйлатыше деч агротехникын ӱлыкшӧ улмыж нерген ӧпкелен ойлымым колаш лиеш. Тидын годым техника верч тыршыдыме нерген ик мутымат ок лук.

Теве «Россия» колхозышто кокла шурно лектыш 14,7 центнер лийын, паренгым гектар еда 53 центнер дене гына поген налыныт. Тургым кечылаште колхозышто лийме годым я ик вере, я вес вере ял озанлык машина-влакын пудырген шогымыштым ужаш логалын. Тидыже нуным олмыктен ямдылышаш верч тыршыдымылан кӧра лийын.

Кызытат сай вашталтыш огеш шижалт. Озанлыкыште олмыктыдымо сеялка ден культиватор ятыр уло, пырчым погымо 17 комбайн гыч кокытшю дене гына пашам ышташ лиеш. Колхозышто але мартеат олмыктышо бригадым чумырымо огыл. Тидын годымак председатель А. Ураков кум ий почела кече еда пашашке «Маяк» совхоз кундемыште верланыше Шорсола гыч кудалыштеш. «Россия» гыч Шорсола марте 25 километр лиеш. Кудалыштеш колхоз кӱшеш? Тудын озанлык паша верч азапланаш жапше уло мо?

Олмыктышо бригада-влак нерген мут лектын гын, нуным «Горный» ден Ленин лӱмеш колхозлаштат, «Маяк» совхозыштат чумырымо огыл. «Искра» колхозышто лӱмжылан кум еҥан бригадым ыштыме, но тудо алят пашалан пижын огеш керт. Тидлан кӧрак тыште пырчым погымо комбайн-влак тӧрлыде шогат. Комбайным олмыкташ кӱлмӧ нерген кызытеш «Знамя» ден «Рассвет» колхоз-влакын механизаторышт огыт шонал те.

— «Родина», Свердлов лӱмеш да Киров лӱмеш колхоз-влак шке комбайныштым мемнан «Агромехэлектро» кооперативнан мастерскойышкыжо жапыштыже олмыктен шогат гын,— каласкала кооперативым вуйлатыше Г. Хабибрахманов,— моло озанлык тиде паша дене юватылыт. Тидлан кӧрак мемнан комбайн депошкына мыняр машина пурен кертме гыч пелыжым веле кондымо. Ноябрьыште улыжат лу комбайным олмыктена, а ыштен кертына ыле кок пачаш шукырак. Запасной ужаш ситышын уло.

Гаптельнур Габдулхакович ме теве мо нерген каласкалыш. Районысо механизатор-влак деч селакылан сошникым олмыктымо шотышто ӧпкә шомакым колаш огеш логал. Нине сошникым «Агромехэлектро» Оршанка кооперативын специализироватлыме мастерскойышкыжо жапыштыже колтен шогат. Кужэнер районысо озанлык-влак тушеч тӧрлымӧ сошникым «Агромехэлектро» кооперативын вашталтыме пунктшо гоч налыт. Культиватор-влакын лапыштымат тыгак тӧрлаш лиеш ыле. Озанлыкласе вуйлатыше ден инженерно-технический пашаеҥ-влаклан сентябрьыштак тӧрлаш кӱлмӧ чыла лапым кооперативыш кондаш кӱштымӧ. Олмыкташ нине лапым, мане кооператив вуйлатыше, Татарийысе Балтасинский районыш колтена ыле. Но мемнан ойнам иктат авалтен огыл. Чыланат у лапым йодыт.

Южо озанлыклаште кызыт марте ял озанлык машиналан дефектовкым ыштен пытарыдымым мо дене умылтараш лиеш? Теве Киров лӱмеш, Чапаев лӱмеш колхоз-влакым налаш. Шушаш шошо агалан техникым пачарын ямдылымым тиде амал дене гына умылтарыман. «Маяк» совхозышто КСК-100 комбайныште рамым вашталтыме шотышто моткоч шуйкалат. «Лесной» совхозышто у Е-282 машинан двигательжым олмыкташ кӱлеш.

О. ИВАНОВ.

ИДЕОЛОГИЙ ФРОНТЫШТО УТЛАРАК РАШЕМЕШ

КПСС Марий обкомын 1989 ий сентябрьыште лийше IV пленумжо «Кызытсе условийыште первичный партийный организаций-влакын пашаштым пужен ыштымашым КПСС Звенигово райкомын вуйлатымыж нерген» йодышым кангашен ыле. Пунчалыште возымо: партий райком, первичный парторганизаций-влак паша результатыштым саемдышаш улыт: шемер-влакым ӱшандарен моштыман, нунын уш-акылышкышт уло калыкын интересше верч тыршыме умылымашым шыҥдараш, перестройкын цельжым да задачыжым личный интерес деч кӱшкырак шындаш еҥ-влакым туныкташ кӱлеш.

Обкомын пунчалжым илышыш пурташ кузе тӱҥалме? Тиде да моло йодышым мемнан собкорна В. ЯКИМОВ райкомын идеологический отделжым вуйлатыше В. П. ЯКОВЛЕВ ЛАН пуэн.

ден шогымо талантет уке гын, лучо калык коклашке ит лек. Тыйын беседет але политинформацият деч вара пашаче коллективыште, посна еҥ ылыште илыш тошто семынак каяш тӱҥалеш да нимогай вашталтыш ок лий, еҥ-влак кокыте шонымашым кодыт гын, тыгеже, политический боец, тудым колтышо партком але партбюро палемдыме цельыш шуын огытыл.

Лекцийыпат содержанийже вашталтшаш. Тидым «Знание» обществын первичный организацийже-влакын вуйлатышышт дене вашлийме, семинар-совещанийым эртарыме годым чын каласышт. Аудиторий — адакат шемер калык.

Пашаже — темыште огыл, тӱҥжӧ — тудым калыклан кузе почын пуэт.

Эше теве мом палемем: пропагандистский пашашке партактив дене пырля интеллигенцийын, культура учреждений да административный орган-влакын представительыштым ушена. Юрист-влак ончылно гын тыгай задачым шынденна: правовой шинчымашым кумдан шарен шогаш, профилактический пашам утларак эртараш.

— Кызыт тӱҥ вниманийым молан ойыреда?

— РСФСР-ын, Марий АССР Верховный Советын да верысе Совет-влакын депутатыштым сайлаш ямдылалтмылан. Пале, 1990 ий

тыш возалташ тыршеныт. Да шукынжо возалтыныт: «Воспоминание», «Ока» стенкылан — 3481, пушкыдо мебельлан — 2032, кухньысо мебельлан — 2486, диван-кроватьлан — 2000 еҥ...

Тенгече магазин вуйлатыше Александра Григорьевна Бахтина тыге увертарен:

— Черетыште ынде коло тӱжем наре еҥ шога. Тачат еҥ-влак возалтыт. Ончылгоч шотлымо почеш тенийсе черет 23 тӱжем наре еҥан лийшаш.

Нине цифр-влак шонкалаш таратат. Калыкын доходшо кушкеш. Шемер-влак йӧнан у пачерыш кызытсе жаплан келшыше мебельым пышдылкышт нешт. А сатужо шагал. Салланак черет оварга. Шкем ышке сулымо у йӧнын кусныш ямдылалтме годым мебель промышленностьнам тӱҥ тыҥак уэмдымме, кумдаҥдыме нерген йодыш моткоч туран шындалтын.

П. РЕЧКИН.

Звенигово районысо «Новый путь» совхозын пашазыже-влак коклаште тӱкан шолдыра вольыкым ашныме Поянсола ферма пелсе столовыйышто ямдылыме кочкыш нерген ятыр поро шомакым колаш лиеш. Тиде столовый телымат, кеҥежымат пашам ышта.

Столовыйысо повар-влак Лидия Эманова ден Светлана Петрован каласкалымышт почеш, кызыт нуно шӱдӧ утла еҥым пукшаш ситыше кочкышым ямдылат гын, шошо-кеҥеж кечылаште, кунам ятыр пашаче вий пасу паша дене кылдалтеш, кок пачаш шукырак еҥын шержым темаш ситыше шӱрым, гуляшым да моло кочкышымат шолтат.

А. ФЕДОРОВ.

СНИМКЫШТЕ: Л. А. Эманова ден С. А. Петрова.
И. Речкинын фотожо.

Механический заводын лукмо «Салют» ден «Таир» велосипедым пӱтынь эл мучко палат да кӱкшын аклат.

Заводысо конструктор-влак шумо сеҥымаш дене лыпланен огытыл. Ынде нуно курыкласе корно дене кошташ келыштарыме велосипедым ямдыленыт. Тудо курыкым йӧратыше турист-влаклан ӱшанле транспортыш савырна. Лучко утла скоростян велосипед эльпытына лийын жат огыл ыле.

Инженер - конструктор Ю. С. Якимовын вуйлатыме почеш испытатель-влак у модельым Йӱдвел Кавказыште да Крымыште терееныт. Курыкласе корно дене куд тӱжем утла уштышым эртеныт. Велосипед-влак испытанийым сайын эртеныт.

Э. ГРЯЗИНА.

Уш-акылым пойдареныт

Теле каникул жапыште Йошкар-Олаште Туныктышо-влакым усовершенствоватлыше институт пелен курс пашам ыштен.

Тышке тӱҥалтыш школлаште, тыгак посна предмет дене туныктышо-влак погыненыт ыле. Тиде гана курсыш ӧрдыж кундемла гычат, мутлан, Свердловский область гычат толыныт. Тыге Изи Тавра, Пагшал, Андрал школла гыч туныктышо-влак лийыныт.

Тӱҥалтыш школышто туныктымо пашам вуйлатыше М. Р. Леонтьеван ойжо почеш тиде курсыштак республикысе туныктышо-новатор-влак дене вашлиймаш эртен. Нуно шке паша опытышт дене палдареныт.

Курсыш толшо-влак ончылно марий йылмым туныктымо методика нерген педагогический наука кандидат, доцент С. Д. Дмитриев, ИИУ-со общественный наука кафедрым вуйлатыше Д. А. Кретинин, экологий нерген Госкомприрода пашаеҥ С. Ю. Русов, тунемшын тазалыкшым аралыме нерген медицина наука кандидат Е. В. Сунгурова да молат ойленыт.

З. МИШИН.

Акцийым кучылтыт

Организаций ден предприятий-влакын средстваштым утларак пайдалын кучылтшашлан да нуным у объектлам чоҥымашке да моло кӱлешан пашашке ушышашлан «Марийстрой» объединенийыште акционерный кредитно-расчетный центрым ыштыме.

Тушко объединений, «Йошкар-Оластрой», «Марспецстроймеханизаций», «Волжскпромстрой» трест-влак, Волжскысо ДСК, пӧртым шолдыра панель дене чоҥышо проектно-строительный объединений, «Марстройтранс» ПАТО пурeныт. Ондак чумыр взносышт 440 тӱжем теҥге лийын. Кызыт чылаже пел миллион теҥгеаш акций уло. Средстван оборотшо кум пачашат пеле лийын.

Объединенийыште акционерный кредитно-расчетный центрын пашажым умбакыже эшеат виянгден колташ, коллектив-влакын средстваштым утларак ушаш палемдалтеш.

Ан. АНДРЕЕВ.

Шернур

Вес семын эртен

Районысо калык образований пашаеҥ-влакын январьысе погынымашышт тенийвес семын эртен. Ожнысыла кугу доклад да тудым каҥашымаш лийын огыл.

Тиде гана тӱрлӧ школла да йоча садла гыч толшо туныктышо ден воспитатель-влак элнан тӱнямбалсе положенийже да икшывым ончен-куштымаште ешын рольжо нерген лекцийым колыштыныт. Лекцийжым республикысе «Знание» обществын лекторжо-влак лудыныт. Вара кугу мутланымаш лийын.

Погынымаште тыгак школ ден йоча дошкольный учреждений ласе коллектив-влакын таҥасымашыштым иктешлыме. Сеҥышыш лекше-влаклан Почетный грамотым да пӧлекым кучыктымо.

Районысо педколлективын погынымашыже Йыван Кырля лӱмеш кинотеатрыште эртен. Тидын годым сатучо-влак книгам ужаленыт, тӱрлӧ чес дене сийленыт.

Ж. ОРЛОВА.

Морко

Шке пашажым иктешла

Тачe Морко культура дворец калык ончылно кодшо ийысе пашажым иктешла.

Тысе коллектив республикыштына шуко шотышто ойыртемалтеш. Умаште С. Чавайн лӱмеш калык театр шкенжын кумло ияш юбилейжым палемдыш. Ты жапыште тудо марий драматург-влак Сергей Чавайнын, Миклай Рыбаковын, Арсий Волковын, Николай Арбанын, Сергей Николаевын да молынат пьесышт почеш шындыме сай спектакль дене куандарен.

Тылеч посна дворецыште эше кум калык коллектив уло. Тиде — куштышо «Рвезылык» ансамбль, йоча курчак театр да академический марий хор. Дворецысе эстрадный ансамбль республика мучко чапым налын. Ӧрдыж кундемыштат лийын.

Тыште тыгак лучко кружок да ятыр клуб пашам ыштат.

Л. ЯНДАКОВ.

А. Ураков кум ий почела кече еда пашашке «Маяк» совхоз кундемыште верланыше Шорсола гыч кудалыштеш. «Россия» гыч Шорсола марте 25 километр лиеш. Кудалыштеш колхоз кӱшеш? Тудын озанлык паша верч азапланаш жапше уло мо?

Олмыктышо бригада-влак кертына ыле кок пачаш шукырак. Запасной ужаш ситышын уло.

Гаптельнур Габдулхакович тиде тевe мо нерген каласкалыш. Районысо механизатор-влак деч селлкылан сошнилым олмыктымо шотышто ӧпке шомакым колаш огеш логал. Нине сошникым «Агротехника» шушо агалан техникым начарын ямдылымым тиде амал дене гына умылтарыман. «Маяк» совхозышто КСК-100 комбайнышке рамым ваштaлтыме шотышто моткоч шуйкалат. «Лесной» совхозышто у Е-282 машинан двигательжым олмыкташ кӱлеш.

О. ИВАНОВ.

Рушарнян телевидений дене ойлымыж годым государственный секретарьын первый заместительже Л. Иглбергер тыге манын, пуйто кольшо еҥ мыняр улмым але рашемден шуктымо огыл. Военный-влакын ойлымышт почеш, 400 наре еҥ колен манын ...момат раш каласен огыл. А США-н ончычсо юстиций министрже Р. Кларк (кызыт тудо Панамыште) чынын шылташ тӧчымылан американский правительствым титаклен ойлен да каласен: мыйын шонымаште, Панамыште никмыняр тӱжем тынысле еҥ колен.

(ТАСС, 8 январь).

ИДЕОЛОГИЙ ФРОНТЫШТО УТЛАРАК РАШЕМЕШ

КПСС Марий обкомын 1989 ий сентябрьыште лийше IV пленумжо «Кызытсе условийыште первичный партийный организаций-влакын пашаштым пужен ыштымашым КПСС Звенигово райкомын вуйлатымыж нерген» йодышым каҥашен ыле. Пунчалыште возымо: партий райком, первичный парторганизаций-влак паша результатыштым саемдышаш улыт: шемер-влакым ӱшандарен моштыман, нуным уш-акылышкышт уло калыкын интересше верч тыршыме умылымашым шыҥдараш, перестройкын цельжым да задачыжым личный интерес деч кӱшкырак шындаш еҥ-влакым туныкташ кӱлеш.

Обкомын пунчалжым илышыш пурташ кузе тӱҥалме? Тиде да моло йодышым мемнан собкорна В. ЯКИМОВ райкомын идеологический отделжым вуйлатыше В. П. ЯКОВЛЕВ ЛАН пуэн.

Мутланаш тӱҥалме годым Валериян Павлович манын:

— Партий обкомын пленумжо деч ончыч мемнан районышто комиссий пашам ыштен. Тергыме годымат да пленумыштат районный партийный организацийлан ятыр замечаний лийын. Чынак, перестройкын тӱҥ задачыжым — кажне еҥын шӱм-чонышкыжо шуаш шындыме задачым — ме начарын шуктен толынна. Партийный активын Йошкар-Ола гыч пӧртылмекше, чыла критический замечанийым иктешлен, ой-каҥашым шотыш налын, ситыдымашым писынрак пытараш манын, йодышым райкомын пленумыштыжо каҥашенна. Тидыже экономический проблемылам решатлен толмо дене пырляк идеологический, политико-воспитательный пашам виянгден колташ полшышаш.

— Валериан Павлович, илышыште тыгай койыш уло: ондак сай паша дене мокташ йӧратена, вара ойлена: «Но тидын годымак шуко чыр погынен...»

— Ала-кунам ожно палемдыме схема тачысе кечылан, конешне, келшен ок тол. Но, мом ыштет, ӧпкелен каласаш логалеш, чыла вере паша ик семын ок кай. Виян партийный организацийыште коммунист-влак шкештак виян улыт мо ли. Теве информаций кечым налаш. Тудын нерген шукын колыныт, манмыла, сайын палат. Но вет лач мероприятийже тӱрлӧ семын эртаралтеш. А «Электродвигатель» заводышто тиде кечын цехлашке, пашазе-влак дек чыла вуйлатыше лектеш, еҥ-влак дене шинчаваш ужын мутлана. Чынак, производствын командирже-влак пашазе класс коклаште лийшаш улыт. Партком секретарь А. Д. Яшин жапын кӱштымыжым уло шӱм-чон дене шижеш, очыни.

«Зонд» предприятийыштат октябрь тылзе гыч тыгай вашлиймашым эртараш тӱҥалыныт. Но тиде заводышто «кӱшкырак» нӧлталтыныт, цехлаште мутланымаш деч вара, дирекцийыште погынен, рашемдыме проблемым тӱшкан лончылат, ситыдымашым кораҥдышашлан посна пашаеҥлан партийный але общественный порученийым пуат. Пунчал кузе шукталтмым возаш лӱмын журнал уло. Мом да кузе ыштымым коллективлан черетан вашлиймаште увертарат.

Но тачe утларакше идеологический пашаште улшо чыр нерген ойлынем. Перестройкылан келшен толшо вуйлатыме стиль кажне первичный организацийыш миен шуын огыл. Пример дене ончыктем. Кажне тылзын икымше шочмын райкомыш партком-влакын освобожденный секретарьышт толыт. Тунам ме парторганизацийлаште идеологический пашан кузе ашталт, уэмын толмыжым нергелена. Икманаш, информаций почеш районысо сӱрет почылтеш. Ну, шонет, тылзе эртен, ончыко могай-гынат ошкылым ыштыме, мокталташ веле кодеш.

Уке улмаш. Мут дене чыла ышталтеш, а верыш миен ончалат — ӧрат. Ленин лӱмеш совхозысо партком секретарь В. И. Герасимовлан уэш-пачаш сӧрымӧ койыш поснак келша ала-мо? Южышт эшеат оҥай улыт: пашамат чулымын огыт ыште, манмыла, шойышташат огыт тошт. «Шимшургинский» совхозысо парторганизацийым А. В. Якушкина вуйлата. Комиссар тыршышын коеш, но шке йырже активым чумыраш, первичный организацийым кушташ ала шонымашыже уке, ала виййже ок сите. Мый воспитательный паша нерген уже ом ойло, тудым шукертак ончышаш паша радамыш шындыман ыле. Но шинчалан койшо сӱретшым кузе ужман огыл? Вольык озанлык окшакла, шӧр лӱштыш иземын, ушкал фермысе коллектив икымше октябрьыште аренда йӧн деч отказатлалтын. Мо лийын каен, мо келшен огыл? Рашемдаш нигӧ вашкен огыл, коммунист-влак шып лийын шинчыныт, ик мутымат луктын огытыл.

— Тыгеже, вожак могай, тугай организаций? Ты шот гыч ончалаш гын, парторг-влаклан райком кузе полша?

— Вожак — тиде вуйлатен кайыше але вуйлатен шогышо. Но мый йодышым вес семынрак шындем ыле. Мутлан, партсекретарь — чылажымат палыше, йӱдкече тыршыше айдеме. Тудо лекцийымат лудын кертеш, докладымат ыштен мошта, беседымат эртарен колташ тале. Икманаш, чыла вере шуэш, фермышкат, мастерскойышкат, комплексышкат, бригадышкат корным муэш. Но шкетын гына тудо, политкомиссар, пӱтынь совхозым, уло сельсовет кундемым авалтен кертеш мо? Мый тидлан ом ӱшане. А вет ме тыгай задачым шынденна: чыла ялыш, кажне еҥ дек миен шуаш. Тышеч вывод: вожак дене пырля кумда активым туныкташ, политбоец-влак радамым пеҥгыдемдаш кӱлеш.

Тений тунеммашке пӱтынь идеологический кадрым ушенна, занятий кварталлан ик гана эртаралтеш. Тылеч посна, кажне партком пелен верысе идеолог-влакын школыштым почмо. Тыштыже ме пропагандистский корпуслан эҥертена, тудын практический паша опытшо агитатор, политинформатор-влаклан пуалтеш. Вет кызыт келге шинчымашет, еҥ-влакым кумылаҥден шогымо талантет уке гын, лучо калык коклашке ит лек. Тыйын беседет але политинформацият деч вара пашаче коллективыште, посна ялыште илыш тошто семынак калш тӱҥалеш да нимогай ваштaлтыш ок лий, еҥ-влак кокыте шонымашан кодыт гын, тыгеже, политический боец, тудым колтышо партком але партбюро палемдыме цельыш шуын огытыл.

Лекцийын содержанийже ваштaлтшаш. Тидым «Знание» обществын первичный организацийже-влакын вуйлатышышт дене вашлийме, семинар-совещанийым эртарыме годым чын каласышт. Аудиторий — адакат шемер калык, тудо мом-гынат уым пален налнеже.

— Валерий Павлович, райкомын ответственный пашаеҥже-влак тыгай темылан лекцийым лудаш шонат: «Перестройка жапыште районный партийный организацийын пашаже», «Районым социально-экономически виянгдыме проблема-влак»... Нине темыжак аудиторийым шке дечышт огыт шӱкал? Вет тидын нерген «Передовик» газетыштат, пленум нерген отчетыштат, райсоветын сессийыштыжат уже каласкалыме.

— Умылем. Лекций-влакын «лӱмыштым» южгунам ме, можыч, кукшо йылме дене возена, вес ситыдымашыже, можыч, чыла йодышым авалташ тыршымаште. Конешне, лекцийын темыже утларак конкретный лиеш гын, мутланымашат лишыл лиеш ыле. Но, шонена але она шоно, перестройка деч кораҥын огына керт, тудын верч калык кучедалаш тӱҥалеш. Районын планже нерген ойлымо годым шемер-влаклан ончыкылык корно почылтшаш, рашемшаш. Сандене райкомовец-влаклан аудиторийла дене вашлияшак кӱлеш. Вет районный партийный организацийын сайлымаш деч ончычсо программыштыжат палемдыме: пашаче еҥ-влак дек чакрак лияш, кажнын шӱм-чонышкыжо шуаш.

Пашаже — темыште огыл, тӱҥжо — тудым калыклан кузе почын пуат. Эше тевe мом каласенем: пропагандистский пашашке партактив дене пырля интеллигенцийын, культура учреждений да административный орган-влакын представительыштым ушенна. Юрист-влак ончылно гын тыгай задачым шынденна: правовой шинчымашым кумдан шарен шогаш, профилактический пашам утларак эртараш.

— Кызыт тӱҥ вниманийым молан ойыреда?

— РСФСР-ын, Марий АССР Верховный Советын да верысе Совет-влакын депутатыштым сайлаш ямдылалтмылан. Пале, 1990 ий 4 мартыште, у закон-влак дене келшышын, депутатский корпусым у семын сайлаш тӱҥалына, сандене ты гана избирательный кампаний умылтарыме пашам тӱҥ гычак саемден колташ кӱшта. Кажне избиратель дене вашлийын мутланаш — агитаторын долгшо.

Кокымшо, политический ден экономический тунеммашым келгынрак шымлаш. Ожно кузе ыле? Черетан занятий пытен, эртен, мондалтын. Ынде слушатель-влакын замечанийыштым, ой-каҥашыштым шотыш налаш пропагандист-влак лӱмын карточкым ыштеныт, тушан мом возымо дене администраций, парткомым, партбюром палдарат. Цель икте: производствысо проблемым решитлаш, пашаче коллективыште таза шӱлышым ышташ.

Кумшо, КПСС ЦК-н сентябрьысе Пленумжын, партий обкомын кодшо кечылаште лийше пленумжын пунчалыштым илышыш пуртен толмаште раш корным кычалаш. Кызыт марий калыкын культурыжым, сай илыш-йӱлажым, поро традицийжым арален кодымо шотышто мероприятий планым ямдылыме.

Мыланна калык дене пырля лияш, шемер-влак коклаште партийный влиянийым кугемден толаш, коммунист-влакын авторитетыштым нӧлташ кӱлеш.

РЕДАКЦИЙ ДЕЧ: КПСС Звенигово райкомын идеологический отделжым вуйлатыше В. П. Яковлевын интервьюжым печатлен, мемнан тыгай шонымаш уло: газет страницыште мутланымашым умбакыже шуяш. Тидын годым теве мом поснак пален налме шуэш: верласе партийный комитет, партийный бюро-влак массово-политический да агитационный пашам колхозысо але совхозысо мӱндыр яллаште кузе да могай йӧн дене ыштат, улшо але угыч шочшо проблемым кузе решатлат, еҥ-влакын тӱрлӧ шӧрын йодмашыштым шуктымаште агитатор, политинформатор чолга улыт але беседым эртарыме дене гына серлагат? Партком, партбюро член-влак тора яллаште илыше колхозник, совхоз пашазе, ветеран, самырык-влак дене кылым кузе кучат?

«Марий коммуна» газет ик жапыште «Изи ял, кузе илет?» рубрика йымалан критика шӱлышан корреспонденцийым шуко печатлыш да кызытат печатла. Шылтален возымо деч вара нине яллаште могай ваштaлтыш лийын але чылажат ончычсо семынак кодын? Тӱжемле лудшылан тидымат палаш кӱлеш.

Вашмут семын, нине йодышлан возен колташ редакций чыла лудшым, коммунист, беспартийный-влакым, сайлыме органлаште ыштыше пашаеҥ-влакым йодеш.

1990 ий 4 март—сайлымаш кече

КӦ КАЛЫК ДЕПУТАТ ЛИЙЫН КЕРТЕШ?

Пагалыме йолташ!

1990 ий 4 мартыште РСФСР-ын, Марий АССР Верховный Советын да верысе Совет-влакын калык депутатыштым сайлымаш эртаралтеш.

«Марий коммуна» газет редакций ден КПСС обком ӱмбалне социологический шымлымаш общественный институт шукаш сайлымаш нерген Тендан шонымашда шотышто икмыняр йодышлан вашешташ ойым ыштат. Калык депутатыш кандидат-влак нерген, нунын дек ыштыме требований нерген шкендан ойдам, ончыкылык депутат-влаклан шкендан тыланымашдам каласаш йодына.

Чыла тидым ышташ куштылго. Тидлан кажне йодыш дене палыме лийман. Тендан шонымашда дене утларак келшен толшо вариантым ойыраш да тудым ончыктышо цифр йыр онгым ышташ кӱлеш. Ончыктымо вариант-влак кокла гыч иктыжат Тыланда огеш келше гын, шкендан ойыртемалтше вашмутдам возыза.

Возымо анкетым 10 февраль марте тыгай адрес дене колташ йодына: 424000. Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20, «Марий коммуна» газет редакций.

Участвоватлымыланда таушт ена!

Калык депутатыш кандидатым ойырымо шотышто погынымашлаште Те лийында мо?

	Да	Уке
1. РСФСР	1)	2)
2. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)
3. Районный (городской) Совет	1)	2)
4. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)

Те тыгай погынымашлаште участвоватленда гын, калык депутатыш кандидат-влакым ойырымо процедура Тыланда келшен мо?

	Да	Уке	Раш каласен ом керт
5. РСФСР	1)	2)	3)
6. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)	3)
7. Районный (городской) Совет	1)	2)	3)
8. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)	3)

9. Калык депутатыш кандидат-влакым ойырымо процедура Тыланда келшен огыл гын, тидыже лач мо шотышто палдырнен (возыза)

Тендан избирательный участкыштыда калык депутатыш кандидат-влакын биографийышт дене Те палыме улыда мо?

	Да, чыла кандидатын биографийышт дене палыме улам	чыла кандидатын биографийышт дене огыл, икмыняр кандидат-влак гыч иктыжын биографийже дене палыме омыл	кандидат-влак гыч иктыжын биографийже дене палыме омыл
10. РСФСР	1)	2)	3)
11. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)	3)
12. Районный (городской) Совет	1)	2)	3)
13. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)	3)

24. Те альтернативный негызеш эртарыме сайлымашым кузе акледа?

1) тидыже Советын составшым кӱлынак саемдаш полша
2) тидыже Советын составшым икмыняре саемдаш полша
3) тидыже нимомат ок пу
4) эше начаррак лиеш
5) раш вашештен ом керт

25. Те ончыкылык созыв Совет-влакын пашаштышт лийшаш вашталтышлан ӱшанеда мо?

1) кугу сай вашталтыш лиеш
2) могай-гынат сай вашталтыш лиеш
3) нимогай вашталтыш ок лий
4) эше начаррак лиеш
5) раш вашештен ом керт

26. Калык депутат-влакым сайлыме годым Тыланда нунын партийностьыштын значенийже уло мо?

1) мыланем тидыжын значенийже уке
2) коммунист-влак верч гына йӱклаш тӱҥалам
3) беспартийный-влак верч гына йӱклаш тӱҥалам

Те калык депутат-влакын составыштыштыш кӧм сайлаш кӱлешлан шотледа?

	обязательно кӱлешлан шотлем	кӱлешлан шотлен кертам	кӱлешлан ом шотло	раш вашештен ом керт
27. рядовой пашазе ден колхозникым	1)	2)	3)	4)
28. кокла звеносо вуйлатышым (бригадир, ферма вуйлатыше, отделений, цех начальник, мастер-влакым)	1)	2)	3)	4)
29. тунемшым	1)	2)	3)	4)
30. интеллигенцийым	1)	2)	3)	4)
31. партийный пашаеҥым	1)	2)	3)	4)
32. совет пашаеҥым	1)	2)	3)	4)
33. профсоюз пашаеҥым	1)	2)	3)	4)
34. комсомол пашаеҥым	1)	2)	3)	4)
35. озанлык вуйлатышым	1)	2)	3)	4)
36. моло вуйлатыше пашаеҥым	1)	2)	3)	4)

37. Черетан сайлымаште йӱклымӧ годым калык депутатыш кандидат-влакын могай качествышт Тыланда решатлыше лийыт? (Икмыняр вариантым ончыкташ лиеш).

1) деловой качество
2) айдеме качество
3) политический отношений, позиций
4) образований
5) илыш опыт
6) должность
7) общественный положений
8) национальность
9) моло (лач могайже?)

---

38. Те калык депутатыш кандидат-влакын сайлымаш деч ончычсо сӧрымыштлан ӱшанеда мо?

1) тӱрыснек ӱшанем 2) икмыняре ӱшанем 3) ом ӱшане

Секрет огыл гын, Те калык депута-

ОЖНЫРАК, кумлокумло вич ий ончыч, Советский районысо Роҥго, Изи Кундыш, Шӱльӧ да моло тыгыде энгерлаште мыняр тӱрлӧ кол ыле! Олаҥге гын, олаҥге, пардаш гын, пардаш, мокшынчо гын, мокшынчо, юрди гын, юрди —чылаштым шотлен пыташ кидысе парня ок сите. Кайыклудыжо, кияк ден омыж лоҥгаште вӱдчывыже мыняр лийыныт. Верын-верын умдыр-влак пӱям пӱяленыт. Вӱдшашке-влакынат ковашт ышт йылгыжал кодын. Кызыт нине энгерлаште колжымат, янлыкшымат, кайыкшымат шуэн вашлият.

Кӧ пытартыш жапыште Советский поселко пелен се Шулин ял воктеч ошкыл эртен гын, ужаргыше йогыным ужде кодын огыл. Тыгай сыным налын ынде Роҥго энгер. Тушто пӱтынек ужар вӱдпорсын шинчын. Тыгай сӱретым кеҥежым кеч-кӧат ужын кертын. Йӧра, кызыт амыргыше тӱсшым теле шылтен.

Да, чынжымак, ожно энгер, ер-влак чыла шот дене поян лийыныт. Кызыт шуко вере памаш-влак я петырналтыныт, я вес корным муын, йоген каят.

Адакше пушенгым руэн пытарымылан кӧра сер сирла, энгер таляканеш. Шнараныште пенсионер Николай Петров дене вашлийын кутыреда гын, тыланда Шӱльӧ энгерын ончычсо мотор сынжым туге

Тавыш ит шӱведе

Шочмо пӱртӱснам арален, шӱм-чоннам пойдарена

сӱретлен пуа, тунамсе пагытыш чонет дене савырнен толметак шуэш.

— Энгернаже тугай ыле, чылт ший-канде воштончышла волгалтын, —йӱкшым кугемден шарналта тудо.— Сер воктене тӱрлӧ шоптырвондо кушкын. Энгер мучко вӱдвакшыжак иктаж лу ыле. Кайыквусыжо мыняр лийын. 1986—1989 ийлаште серла мучко пушеҥгым руэн пытарышт. Осал кид уда пашам ыштенак ыштен.

Тидат шагал, кодшо шошым энгерышкына «Советский» совхозын фермыж гыч 2,5 тӱжем кубометр терыс вӱд йоген волыш. Толкын ӱмбалне колжо шанчашла веле койын.

Тыгай титакше «Советский» совхозын веле огыл. Киров лӱмеш, «У илыш», «Красный Октябрь», «Коммунизм верч» колхоз-влакынат, «Алексеевский» госплемзавод ден «Михайловский» совхозынат уло. Теве «Красный Октябрь» колхозышто сӧсна ферма гыч терысым пасушко лукмо олмеш Васта энгерыш йоктарен колтеныт. Тушеч аяран вӱд У Торъял районысо «Урал» колхозын пӱяшкыже йоген пурен. Тушкыжо ятыр тӱжем карп игым колтымо улмаш. Тылеч вара, шоналтыза, тыгыде кол-влак мо лийыныт? Мутат уке, поянлыкым локтылшо-влакым мут кучаш шогалтыде кодымо огыл.

Пытартыш жапыште пӱртӱсым аралыме шотышто районысо комитет дене пырля первичный организаций-влакат энгер ден ерлам, памаш-влакым утарыме пашалан пижыныт. Лӱмынак рейд-влак эртаралтыт. Кушто ситыдымаш шинчалан перна, тушеч кораҥ огыт кае. Титакан-влаклан ынде утларак логалеш.

«Коммунизм верч» колхозышто «Советскагропромзем» кооператив гыч бригадир А. В. Егошинлан Шӱргыял да Кугэнгер фермыла гыч терыс вӱдын йогымыжым «ужде кодмыжлан» да Кугенерка энгерым амыртымылан мутым кучашыже пернен.

Районышто пӱртӱсым аралыме пашашке пионер ден школьник-влакат ушненыт. Тунемше-влак «Изи энгер ден ерлан — янлар вӱдым!» девиз почеш экспедицийыш лектыт. Шошым да кеҥежым шке кундемыштышт намашым тӱзатат, энгер сереш вондер ден пушеҥге-влакым шындылыт.

Советский поселкысо кокымшо номеран школ гыч экспедиционный отряд вуйлатыше Люда Волкова каласкала:

— Пытартыш кум ийыште Ургаш энгерыш куд гана миен коштынна, памаш аҥ-влакым эрыктенна. Шымше классыште тунемше-влак кодшо ийын мартыште Кундыштӱр ерыште ий рожлам шӱтканеныт. Тыге ятыр колым тӱнчыгымӧ деч утарен кодымо. Школна гыч йоча-влак Изи Кундыш энгер денат утларак палыме лийыныт. Туштыжо шуко вере вольыкым коштыктат. Энгер тӱҥалтыштак тошкен пытарыме, петырналт шушо памашшинчам ужыныт. Тудым кӱнчалыныт. Вӱд адак тошто семынак йогаш тӱҥалын.

— Большеникольский ял воктенат лийынна, — ойла Л. Волкова.— Тысе пӱя ӧрыктарыш. Шашке энгер шарленат, ятыр вере пушеҥге вӱд покшеке логалын, муртнен. Вӱдыштӧ газ чот погынен, эсогыл йымачын шӱвыроҥ гына лектеш. Тыге кол мерча. Молан торым ниғӧ ок эрыкте? Тидыжым «Михайловский» совхозысо кугыеҥ-влак дене пырля Большеникольский школышто тунемше-влак ыштен кертыт ыле.

Пӱртӱсым аралыме пашашке районышто утларак ушненыт. Алексеевский ден Кельмаксола школлаште тунемше-влакат тиде пашан кӱлешлыкшым умыленыт. Большеникольский велне молан чулымешташ огыл?

Ужын мошташ ыле Кельмаксола йоча-влакын пашаштым. Нуно кодшо шошым да шыжым школ воктеныштыш 200 сирень ден акацийым шынденыт. Школысо лесничество кок гектар озым йыр шӱкшудым сомылен. Ныл гектареш пӱнчӧ ден кож озымым шынденыт. Тылеч посна школ йырысе кундем нерген экологический картым ышташ ойым пидме. Тыгай тӱҥалтышым авалташ гына кодеш.

Вес семын лийшашат огыл. Пӱртӱснам пытарен толат—тудо шкаланетак энгекым ышта. Икманаш, тавыш ит шӱведе, вӱдшӧ йӱашет кӱлеш.

А. ФИЛИППОВ.

ПАСУЛАН— ЕШАРТЫШ ВИЙЫМ

Пасушко органический ӱянгдышым шупшыктымо да компостым ямдылыме шотышто ударле пятимесячникым увертарымылан кок тылзе эртен.

Марий Турек районысо «Сардаяльский» совхозын пашаеҥже-влаклан кодшо кеҥеж уэш ончыктыш: мланде верч мыняр утларак тыршет, тидлан тудо тӱнар сайынрак вашешта. Теве вожсаскам 46 гектареш ӱдымӧ ыле. Тиде пасу органический ӱянгдыш дене кӱлеш семын ӱянгдалтын. Тыршыме арам лийын огыл: гектар еда вожсаскан кокла лектышыже 320 центнерыш шуын. Тидыже—районышто ик эн сай лектыш. Пареҥгымат шӱдӧ утла центнер дене поген налынна. Тыге районысо таҥасымаште кокымшо верыш лекме!

Мемнан озанлыкысе механизатор-влак пасушко органический ӱянгдышым лукмо да компостым ямдылыме

КӰЭМАЛТШЕ ЧОН ЙӰКША

Молан ял калык шочмо кундемжым коден кая? Тидым чарен шогалтышашлан мом ышташ кӱлеш?

ЯЛ ОЗАНЛЫК продукцийым шукырак ыштен налаш манын, «Чирки» колхозышто вольык ончымо кок комплексым чоҥен шындыме. Нине полатым йӧлташ оксам чаманен огытыл — государство миллионат пеле нареш теҥгем ойырен. Кугу вӱта-влак воктене Уляна кувам пычкемыш мончa гай кумык тайныше пӧртшым ужмо гай лийыныт. Тудынам веле мо... Пачер укелан кӧра Чирки ялын эн тале, уста ӱдыржӧ-влакын шочмо колхозлан тупынь савырнаш тӱҥалмыштым икта т шотыш налын огыл.

Комплекслам чоҥымеке, шӧр ден шыл лектыш икмынярлан ешаралтын. Но тидыже ялысе илышым кугунак вашталтен кертын огыл. молан манаш гын, колхозым моткоч яндар сӧснам сӱретлен. Колхоз шӧрым да шылым ыштен налме шотышто специализироватлалтеш. Туге гынат колхоз илышын символжо семын, сӧснам ойырен налме ӧрыктарыш. Мый чытен кертде йодым:

— А молан озанлыкдам ончыктышо сӱретым вашталташ огыл? Вет колхозник-влакда, очыни, сӧснам ончен куштышашлан кӧра гына огыт иле.

— Мемнан тӱҥ задачына —эллан шукырак вольык продукцийым ужалаш, сандене тиде символ дене келшем,—шоктыш вуйлатыше.

— Тидыже тыге да... — пелештышым мый.—но калыкын илышыжым тыге аҥысырын ончаш келша мо? Ԑҥ-влак планым шук-

тар мландым курал-ӱдаш гына шочын огыл. Экономика ден идеологий кызытак айдеме деке мелын огыт лий гын, перестройка кагазеш кодеш.

«Чирки» колхозын партийный активше тидым умыла мо? Калык дене пашам ыштымаште у йӧным кузе кычалеш? Вигак каласыман, коммунист-влаклан мокташ кугу амал уке гынат, вашталтыш мардежлан мелын савырнаш тӱҥалыныт, манаш лиеш. Теве партбюрошке радамже гыч кок коммунистым озанлыкын эн лушкыдо участкышкыже колтен: Н. Г. Волков шӧр комплексым, А. И. Королева сӧсна комплексым вуйлаташ тӱҥалыныт. Кок еҥжат йолташыштын ӱшаныштым сайын сулаш тыршат. Шӧр

лукде ок лий. Чиркисе активист-влак тунам шумо деч ончыко кугу ошкылжымак ыштен огытыл, калыкын кумылжым савыраш, чолгалыкыштым шуараш у йӧным кычалме шотышто шкеныштым кугунжак тургыжландарен огытыл.

Мый денем вашлиймыж годым тидын нерген ойлыш колхозысо парторганизацийын секретарьже А. И. Рябчиковат. «Мемнан дене ончычсо тале, кугу опытан политбоец-влак шоҥгемаш тӱҥалыныт, — мане тудо. — Тазалыкышт начарештын, нуныланалмаштышым ямдылен шуктен огынал, сандене идеологический пашана окшаклаш тӱҥалын. Тиде йодышым партийный погынымаште ончен лектына. Мыйын шонымаште, сай

7. Районный (городской) Совет 1) 2) 3)

8. Сельский (поселковый) Совет 1) 2) 3)

9. Калык депутатыш кандидат-влакым ойырымо процедура Тыланда келшен огыл гын, тидыже лач мо шотышто палдырнен (возыза)

____

____

Тендан избирательный участкыштыда калык депутатыш кандидат-влакын биографийышт дене Те палыме улыда мо?

	Да, чыла кандидатын биографийышт дене палыме улам	чыла кандидатын биографийышт денак палыме омыл	кандидат-влак кокла гыч иктыжынат биографийже дене палыме омыл
10. РСФСР	1)	2)	3)
11. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)	3)
12. Районный (городской) Совет	1)	2)	3)
13. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)	3)

Тендан избирательный участкыштыда калык депутатыш кандидат-влакын деловой качествыштым Те паледа мо?

	чыла кандидатын деловой качествыштым палем	чыла кандидатын деловой качествыштым ом пале	кандидат-влак кокла гыч иктыжынат деловой качествыжым ом пале
14. РСФСР	1)	2)	3)
15. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)	3)
16. Районный (городской) Совет	1)	2)	3)
17. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)	3)

Тендан избирательный участкыштыда калык депутатыш кандидат-влакын платформышт дене Те палыме улыда?

	чыла кандидатын платформышт дене палыме улам	чыла кандидатын платформышт дене палыме омыл	кандидат-влак кокла гыч иктыжынат платформыж дене палыме омыл
18. РСФСР	1)	2)	3)
19. Марий АССР Верховный Совет	1)	2)	3)
20. Районный (городской) Совет	1)	2)	3)
21. Сельский (поселковый) Совет	1)	2)	3)

22. Шушаш сайлымаш годым йӱклымашке Те участвоватлаш тӱҥалыда мо?

1) йӱклаш тӱҥалам
2) йӱклаш ом тӱҥал
3) кызытеш раш вашештен ом керт

23. Те йӱклаш огыда шоно гын, пожалуйста, тидын амалжым ончыктыза

____

пашаеҥым 1) 2) 3) 4)

34. комсомол пашаеҥым 1) 2) 3) 4)

35. озанлык вуйлатышым 1) 2) 3) 4)

36. моло вуйлатыше пашаеҥым 1) 2) 3) 4)

37. Черетан сайлымаште йӱклымӧ годым калык депутатыш кандидат-влакын могай качествышт Тыланда решатлыше лийыт? (Икмыняр вариантым ончыкташ лиеш).

1) деловой качество
2) айдеме качество
3) политический отношений, позиций
4) образований
5) илыш опыт
6) должность
7) общественный положений
8) национальность
9) моло (лач могайже?)

____

38. Те калык депутатыш кандидат-влакын сайлымаш деч ончычсо сӧрымыштлан ӱшанеда мо?

1) тӱрыснек ӱшанем 2) икмыняре ӱшанем 3) ом ӱшане

Секрет огыл гын, Те калык депутатыш кандидат-влак кокла гыч кӧмыт верч шке йӱкдам пуаш шонеда? (Возыза)

39. РСФСР
40. Марий АССР Верховный Совет
41. Районный (городской) Совет
42. Сельский (поселковый) Совет

Ончыкылык калык депутат-влаклан Те могай тыланымашым каласынеда ыле?

43. РСФСР

____

44. Марий АССР Верховный Совет

____

45. Районный (городской) Совет

____

46. Сельский (поселковый) Совет

____

47. Тендан ийготда

1) 30 ий марте
2) 31—40 ий
3) 41—50 ий
4) 51—60 ий
5) 60 ий деч утла

48. Кӧ улыда:

1) пӧръеҥ
2) ӱдырамаш

49. Партийность

1) КПСС член, КПСС членыш кандидат
2) ВЛКСМ член
3) беспартийный

50. Те кӧлан пашам ыштеда?

____

Палемдаш вер

____

ӱяҥдышым шупшыктымэ да компостым ямдылыме шотышто ударле пятимесячникым увертарымылан кок тылзе эртен.

Марий Турек районысо «Сардаяльский» совхозын пашаеҥже-влаклан кодшо кеҥеж уэш ончыктыш: мланде верч мыняр утларак тыршет, тидлан тудо тунар сайынрак вашешта. Теве вожсаскам 46 гектареш ӱдымӧ ыле. Тиде пасу органический ӱяҥдыш дене кӱлеш семын ӱяҥдалтын. Тыршыме арам лийын огыл: гектар еда вожсаскан коклаш лектышыже 320 центнерыш шуын. Тидыже — районышто ик эн сай лектыш. Пареҥгымат шӱдӧ утла центнер дене поген налына. Тыге районысо таҥгасымаште кокымшо верыш лекме.

Мемнан озанлыкысе механизатор-влак пасушко органический ӱяҥдышым лукмо да компостым ямдылыме шотышто увертарыме ударле пятимесячникышкат активнын ушненыт. Паша рӱжге каен шогыжо манын, совхозышто отрядым ыштыме. Тудо лу механизаторым ушен шога. Нунылан погрузчикым, бульдозерым, автомашина ден ораван трактор-влакым пуымо.

Пятимесячникын тӱҥалтыш кечылаж гычак мехотрядын членже-влак коклаште таҥгасымашым шарен колтымо. Кажне вич кече гыч профком таҥгасымашлан итогым ышта. Сеҥышылан йошкар вымпел пуалтеш. Пашаште ойыртемалтше-влак лӱмеш боевой листокым луктына.

Совхозын пашазыже-влак ние боевой листок гыч погрузчик дене ыштыше Анатолий Игнатьевич Матвеевын, Геннадий Гаврилович Григорьевын, бульдозерым виктарыше Петр Ванькович Николаевын, ГАЗ-53 самосвалын озаже, ончычсо воин-интернационалист, комсомолец Климентий Плотниковын да молынат чапле паша лектышыш шуын шогымышт нерген ик гана веле огыл пален налыныт. Пасуш органикым шупшыктымаште Т-150 трактор дене ыштыше коммунист, партбюро член Алексей Денисович Захарорват ойыртемалт шога. Тудо кече еда 80—100 тонн ӱяҥдышым шупшыкта.

В. КОНДРАТЬЕВ,
Марий Турек район,
«Сардаяльский» совхозысо профком председатель.

Украинский ССР. Одесса олаште академик В. П. Филатов лӱмеш научно-шымлыше институтын ученый-медикше-влак шинчасорта йыреш искусственный чорам шындыме йӧным кучылташ тӱҥалыныт.

Институт США-се, Грецийысе, Югославийысе, ГДР-ысе, Польшысо да Болгарийысе специалист-влак дене кылым куча.

Снимкыште: изи Саша шочмыж годымак сокыр лийын. Операций деч вара тудо ужаш тӱҥалын. Шола гыч пурлашке: Сашан аваже Т. М. Мандзюк, медсестра Е. Д. Шаповалова, врач Л. А. Суходоева да отделений вуйлатыше Н. Ф. Боброва.

ТАСС-ын фотожо.

... калык шочмо кундемжым коден кая? Тидым чарен шогалтышашлан мом ышташ кӱлеш?

ЯЛ ОЗАНЛЫК продукцийым шукырак ыштен налаш манын, «Чирки» колхозышто вольык ончымо кок комплексым чоҥен шындыме. Нине полатым нӧлташ оксам чаманен огытыл — государство миллионат пеле наре теҥгем ойырен. Кугу вӱта-влак воктене Уляна куван лычкемыш монча гай кумык тайныше пӧртшым ужмо гай лийыныт. Тудыным веле мо... Пачер укелан кӧра Чирки ялын эн тале, уста ӱдыржӧ-влакын шочмо колхозлан тупынь савырнаш тӱҥалмыштым иктат шотыш налын огыл.

Комплекслам чоҥымеке, шӧр ден шыл лектыш икмынярлан ешаралтын. Но тидыже ялысе илышым кугунак вашталтен кертын огыл, молан манаш гын, колхозым тӱзатыме шотышто план шукталтде кодын.

Шуко шӧрынан, поян йӱла дене вожанше илышым ик производство кышкарыш шындараш тӧчымӧ дене кресаньыкын шӱм-чонжо нужнагын. Тидын нергенак ойлат яллаште шала койыш, торжалык шарлымаш, кугуракым пагалымым чарнымаш. А вет шукерте огыл пӱртӱс лоҥгаште илыше калык пашам ыштыме, каныме, еш кокласе йӱлажым саклен шоген. Туткарыштат тудым пужгалаш пуэн огыл.

Чаманен каласыман, кызыт кугу ойго капка ончылнак: у йӱла вожаҥ шуын огыл, тошто йомын. Тыге калык кумылым савырыше пайрем, чоным ласкаҥдыше суапле койыш-шоктыш деч посна кодаш тӱҥалын. Тидыже Чиркиште илыше ятыр еҥын — илалшын, самырыкын, пӧръеҥын, ӱдырамашын — шӱм-чоныштым туржеш.

Чоным почын мутланыме годым вольык ончышо ӱдыр Галина Кузнецова мыланем каласыш:

— Паледа, эре ала-мо ок ситыла чучеш: паша да сурт, сурт да паша. Пуйто аламожо кӧргыштӧ пуаҥын. Еҥ-влакын пӱсӧ уш-акылышт веле огыл, ласка кумылыштат, мотор чурийыштат шапалгыме гай коеш.

Тиде кугу ялын — Чиркин калыкшым палем, тудын нерген поро шарнымаш эре ушыштем. Чирки калык сар да туткар жапыштат ик ешла илен, нужнам, ойгым сеҥен лектын. Кызытат пашам ик еҥ семын рӱжге ыштымым, пайремым пырля эртарымым, ялыштым тӱзатымым шарналта. А ынде ик еҥын весе дене пелештымыже ок шу, пӱртӱсын чевер тӱсшат, изи йочан суксо гай чурийвылышыжат, суапле койышат, юзо виян книгат огыт куандаре, еҥ ойгат чонышко ок логал. Вет кужу жап айдемын илышыже производствын ӱмылыштыжӧ лийын.

Кодшо кеҥежым Пектубай корным самырык председатель дене пырля эрташ логале. Изи Какшаным эртымеке, воктенем улшо «озан» мландыже тӱҥале. Межаште ош меҥгеш колхоз лӱмым ончыктышо калай ластыкым кырен сакыме. Художник, очыни, шӱдымӧ почеш пӱтынь кумдыкеш моткоч яндар сӧснам сӱретлен. Колхоз шӧрым да шылым ыштен налме шотышто специализироватлалтеш. Туге гынат колхоз илышын символжо семын, сӧснам ойырен налме ӧрыктарыш. Мый чытен кертде йодым:

— А молан озанлыкдам ончыктышо сӱретым вашталташ огыл? Вет колхозник-влакда, очыни, сӧснам ончен куштышашлан кӧра гына огыт иле.

— Мемнан тӱҥ задачына — эллан шукырак вольык продукцийым ужалаш, сандене тиде символ дене келшем, — шоктыш вуйлатыше.

— Тидыже тыге да... — пелештышым мый, — но калыкын илышыжым тыге аҥысырын ончаш келша мо? Еҥ-влак планым шуктымо дене гына илышыштым ынешт кылде. Нуно тыгак йӧратынешт, пиалан лийнешт, уш-акылыштым пойдарынешт, айдемылан пӱрымӧ илыш дене илынешт.

— Чыла тиде тыглай ой веле. Мыланна олам, пашазе-влакым пукшаш кӱлеш, — председатель шке мурыжымак мура.

Мый шып лийым. Умылышым: ӱчашаш нимолан, тудым производство деч моло нерген шонаш туныктен огытыл. Тыгай койыш теҥгече-таче шочын огыл, ятыр жап система семын шындаралтын. Ынде кочо саскажым погаш жап шуын.

Чиркиште, производствылан ӧкымеш кумалыктен, калыкын чонжым тудын деке йӱкшыктареныт, эн уста еҥ-влакын шочмыштат колхозлан тупынь лийыныт, ялым кудалтен каеныт. Тыге мланде пашам шуктышо Рябчиковмытын, Кузнецовмытын, Акуловмытын, Сушенцовмытын еш династийышт кӱрылтыныт. Чирки ялын кызытсе илышыж нерген педагогический пашан ветеранже Е. Федорова дене мутланышым.

— Мый кумло ий утла тыште илем, — мане Елизавета Григорьевна. — Пел ял калыкше тунемшем улыт. Сандене нунын ойгышт мыйынат чонем корштара. Шижам: пошкудем-влак коклаште келшымаш пытен толеш, шала койыш вожым колтен, дисциплина лушкыдемын. Очыни, туныктышо семын, шкеат чылажымак ыштен шуктен омыл. Ом шылте: школат самырык тукымым шуарыме пашажым виктарен колтен огыл. Но ик эн тӱҥ амалже, мыйын шонымаште, теве кушто: айдемым мемнан дене пашаеҥ семын гына аклаш тӱҥалыныт. Теве ончалза: фермыштына шӧр лектыш волен кая — вольык ончышо-влак дек кушеч гына вуйлатыше, агитатор, культпросветпашаеҥ-влак погынен огыт тол. А вот ялыштына пошкудо пошкудыжлан ӱчым ышта, самырык-влак кугуракым игылтыт, кевытыште кинде уке — тидлан нигӧат ок лӱшкӧ, телефонымат йыгтыртыше уке.

— А вет айдеме, — ойжым шуйыш ветеран, — шукырак шӧрым лӱштен налаш, трактор дене уто гектар мландым курал-ӱдаш гына шочын огыл. Экономика ден идеологий кызытак айдеме деке мелын огыт лий гын, перестройка кагазеш кодеш.

«Чирки» колхозын партийный активше тидым умыла мо? Калык дене пашам ыштымаште у йӧным кузе кычалеш? Вигак каласыман, коммунист-влаклан моктанаш кугу амал уке гынат, вашталтыш мардежлан мелын савырнаш тӱҥалыныт, манаш лиеш. Теве партбюро шке радамже гыч кок коммунистым озанлыкын эн лушкыдо участкышкыже колтен: Н. Г. Волков шӧр комплексым, А. И. Королева сӧсна комплексым вуйлаташ тӱҥалыныт. Кок еҥжат йолташыштын ӱшаныштым сайын сулаш тыршат. Шӧр комплексыште еҥ-влакын пашаштым куштылемдыме: кок смена дене тыршат, черет дене канаш йӧн ышталтын, буфетым, кочмо верым, здравпунктым почмо. Николай Григорьевич самырык-влакым шке коллективышкыже ушнаш кумылаҥден кертын. Шӧр лӱштышат куандараш тӱҥалын.

Сӧсна комплексын начальникше Антонина Ивановна коллективыштыже экономический школым вӱда, тудын пропагандистский опытшым районыштат кӱкшын аклат.

Оршанка кундемыште подрядный да арендный коллектив-влак эн ондак Чиркиштак шочыныт. Тиде пашалан негызым коммунист-влак А. Ф. Королев, В. М. Янцев, В. В. Волков пыштеныт.

Парторганизацийын темлымыж почешак икмыняр ий ончыч тыште оҥай пашам тӱҥалыныт ыле: верысе радио калыкын чонжым тарватыше передача-влакым ямдылен, паша чап музейым чумыреныт, Сеҥымаш лӱмеш аллейым шындаш тӱҥалыныт, тӱрлӧ вашлиймаш кас-влак эртаралтыныт.

Но чаманен каласыман, тиде паша шулдырым налын огыл. Ялысе калык кевытыште гына мо ужмо-колмыж нерген мутланен кертеш, клуб алят ямде огыл.

Ялын илышыштыже школын верже изи огыл. Чиркисе кыдалаш школ поро традицийже дене шукертсек чаплана, туныктышо-влак колхозым да кундемым тӱзатымашке изи огыл надырым пыштен шогат. Школын краеведческий клубшым, фольклор коллектившым республикыштат моктеныт, тӱрлӧ диплом да приз дене палемденыт. Туныктышо-влак колхозысо парторганизацийын ӱшанле эгертышыже улыт. Мутлан, латиктын лектор, кумытын пропагандист, визытын агитатор да пропагандист семын тыршат.

Шке жапыштыже партий Оршанка райкомын политпросвещений кабинетше колхозысо парторганизацийын да кыдалаш школын лекционный да пропагандистский пашаштым иктешлен да сайлан шотлен ыле. Тиде опыт идеологический пашам вораҥдарен колташ негыз лийын. Но ӧпке мутымат лукде ок лий. Чиркисе активист-влак тунам шужо деч ончыко кугу ошкылжымак ыштен огытыл, калыкын кумылжым савыраш, чолгалыкыштым шуараш у йӧным кычалме шотышто пиалыштым кугунжак тургыжландарен огытыл.

Мый денем вашлиймыже годым тидын нерген ойлыш колхозысо парторганизацийын секретарьже А. И. Рябчиковат. «Мемнан дене ончычсо тале, кугу опытан политбоец-влак шогалтемаш тӱҥалыныт, — мане тудо. — Тазалыкышт начарештын, нунылан алмаштышым ямдылен шуктен огынал, сандене идеологический пашана окшаклаш тӱҥалын. Тиде йодышым партийный погынымаште ончен лектына. Мыйын шонымаште, сай пунчалым лукмо. Кок коммунистым партий обкомын Политпросвещений пӧртшӧ пелеисе марксизм-ленинизм университетышке тунемаш колташ, изи яллаште агитпӧртым почаш, калыкнан культурыжо да историйже нерген лекций-влак циклым тӱҥалаш кутырен келшыме».

Идеологический пашам уэмдыме нерген тысе коммунист-влак Н. Н. Сенцов, Е. Т. Федоров, С. Н. Полушин дене мутланыме годым оҥай мутым колынам:

— Калык коклаште эртарыме паша южгунамже вишкыде пучымышым шолтымо гай чучеш. «Шӱрашыже» ок сите гын, кеч-мыняр шолыкто, кочкыш ок нугыдем. Ме ик мутымак тӱяш йӧратена: мом радио, телевидений ойла, газетыште возат, тудымак лектор да агитатор-влак рӱдат.

Идеологический пашам илышын йогынжо дене чак кылдыман. Кызыт ялыште мо тӱҥжӧ? Дисциплиным пеҥгыдемдаш, калыкын культурыжым нӧлталаш, сай йӱланам шарналташ да уэш илышыш шындараш. Тышке ешарыме шуэш: парторганизацийлан, вуйлатыше-влаклан кажне еҥ деке мелын лийман, тудын ойгыжым, куанжым ужын моштыман.

Ушышко икмыняр ий ончычсо сӱрет пура. Тунам колхозын ветеранже, ятыр награда дене палемдалтше М. И. Стрелкова сельсовет исполкомыш вуйым шияш миен ыле. Амалже — колхозын трактористше йӱшӧ вуя капка меҥгыжым сӱмырал шуэн. Ветеран исполком секретарь деч тидын нерген кагазым возен пуаш йодын. Но секретарь кӧнен огыл. Тунам Матрена Ильинична колхоз конторыш кӱзен. Туштат ӱдырамашын ойгыжым шотыш налын огытыл. Тудыжо, шинчавӱдшым ӱштын, мӧҥгыжӧ ошкылын. Верысе южо вуйлатыше-влакын тыгай ӧрза койышышт нерген Чиркиште ик еҥ веле огыл ойла. Тугеже, тыгай косам кужген луктын кӱлеш. Иктат мондышаш огыл: кӱэмалтше чон йӱкшен кертеш.

В. ЯНАЛОВ,
«Марий коммуна»
собкоржо.

ЛУДШО ДА ГАЗЕТ — ГАЗЕТ ДА ЛУДШО

КИНДЕ ТАМ

Молан тудо таче ожнысо деч начар?

КИНДЕ — чылалан вуй. Тыге ожнысек ойлат. Ӱмырыштына киндым шергылыкшым шкеат ятыр гана шижына: шужен иила годым, Кугу Отечественный сар пагытыште...

Кызыт чылажат шеҥгелан кодын. Кызыт кинде чынжымак уло — эсогыл утымешке. Шулдакан. Коклан тыгеат шоналтеш: ала вара тидлан кӧрак кудалтыме пултышым младывалне шуэн огыл ужына? Ала вара ме тӱргоч поена, вет южо еҥже тичмаш сукырымак шӱк ведрашке кудалта? Неужели калыкна киндын акшым монден шуктен?

Тыгай сӱретым южышт теве кузе умылтараш тыршат: еҥ-влак пеш вольнаш каеныт, ожнысо илышым илен ончыдымо-шамыч тыге мындырланат. Тыште, можыч, чынжат уло, но мыйын шонымаште, уда койышна киндын тамже денат чот кылдалтын.

Когарга але кӱын ок шу — тиде ик шот. Но вет киндым тамлештараш, тудо писын ынже пуркаҥ манын, эше моло минеральный вещества кӱлеш. Тыгай веществаже ситыдымылан кӧра, статистика шотлен лукмо гыч пале, эл мучко кӱэштме кинде гыч 20—30 процентше отходыш кышкалтеш. А ме ожнысо киндым шарналтен, келгын шӱлалтена. Ик гана веле огыл лудына, вет ожно пӱтынь Россий, ты шотышто мемнан кундемнат, когыльым, калачым, булкым кӱэштше мастар-влаклан пеш поян лийын.

Киндым, мутат уке, ложаш гыч ыштат. А кызыт тудым, ожнысо гай чаплым, кечывалым тул денат кычалын от му. Мардеж але вӱд вий дене ыштыше вакшыжым икте кодде пытарыме, а мельзаводлаште ложашыжым чӱчкыдынак когартен колтат. Тыгайжым эн мастар оза ватат шонымо семын киндыш савырен ок керт.

Эн сай ложашым эн сай пырче гыч веле йоҥышташ лиеш. Но кинде кӱэштшевлакым теве мо ӧрыктара: элын клатышкыже пурышо пырчым аклыме годым ик гана ик семын йодыт, вес гана вес семын. Пырчын стекловидностьшо, клейковиныже шотышто норма ала-молан талук гыч талукыш тӱрлӧ лиеш. А вет лач саде клейковина уке гычак руашат лыве-ляве лиеш, мелна-когылетат сугырга.

Мый кужу ӱмырым илен эртаренам. Революций деч ончычсымат сайын шарнем. Чувашийысе Исмель ялыште Юрусов Павел Михайловичын пекарньыже ыле. Тушто кок кремга нелытан калач-каравайым кӱэштын. Налаш толшо-влак ончылно моктаныде теве мом ыштылын: кидышкыже налешат, чот кормыжталеш, вара колта — сукыржо ончычсо гаяк йытыра лиеш, пуйто парня тӱкненат огыл. Мыланна, йочавлаклан, ала-могай фокусла веле чучын, ӧрын ончена. Кызытсе самырык тукым тыгай киндым ужынат огыл манам гын, очыни, нимыняр йоҥылыш ом лий.

Исмель ялым шукын паленыт. Тудо Моско гыч Сибирьыш кайыме корно ӱмбалне шинчен. Кугарня еда пазар погынен. Тушто мом шонет, тудым налын кертат ыле. Юл тиде вел гыч марий-шамычат коштыныт. Нуно пуым, мочылам, куэ вынькым, янлык коваштым ужаленыт. Ончылгоч кутырен келшыме почеш оралтылык пырнямат намиеныт. Кок калык келшен илен, иктe весым тос-ӱшанле йолташ манныт. Ваш-ваш уналат ӱжыныт, мненат савырнылыныт.

Тунам Исмельыште лийше еҥ-влак кокла гыч иктажкудыжо таче марте илен шуктен гын, мыланем шояклаш ок пу: Юрусовын киндыже моткоч тамле лийын, тачысе кинде тудлан пычырикат ок шу. Кызытсыжым кевытыште налын шуктет ала уке, тунамак пуркаҥын пыта, кошка, изиш кият, пунышка.

Шоҥгыеҥ-влак монден огытыл, кузе ожнырак кажне суртышто кажне ныл-вич кечылан ик гана вич-куд сукырым пыштеныт. Пушкыдым, тамлын ӱпшалтшым, умша тамым ыльыктышым... Тыгай киндым луктын кудалташ але сӧсналан пуаш кид нӧлталалтын огыл. Вольыкым пукшаш кресаньыкын вес тӱрлӧ пырчыже, ложашыжат вес тӱрлӧ лийын, посна ӱден, посна куштен шурныжымат.

Орат веле, но младыже тачат тудак, а кинде йӧршын вес таман. Но тыгодым эше ик кокыте шонымаш лектеш: а младыже чынак тудак мо? Ожно младын вийжым органический ӱяндыш веле ешарен. А пытартыш жапыште утларакшым химикат кучылталтеш огыл мо? Мом гына огыт шаве! Уке, арам огыл паренге кызыт вашке шемемеш, тугеже пырчын качествыже вашталтме нергенат шонаш лиешыс!

Агротехникым шуктымо кажне йӧнын шке жапше уло. Но тудо чылаж годым эскералтеш мо? Ала-ала... Эше колхозын йол ӱмбак шогалаш тӱҥалмыж пагытыштак колхоз верч тургыжланыше «опекун-влак» шоныдымын-вучыдымын лектыныт. Нуно шокшым кергалтен тыршеныт, могай озанлыкыш колтеныт гын, тусо вуйлатыме сапым пӱтынек кидышкышт поген налыныт. Ваштарешышт ик мутым каласаш лийын огыл. Уголовный кодекс гыч келшыше статья нерген тунамак шижтареныт.

Райкомын да райисполкомын уполномоченныйышт колхозлан вийым погаш, шке коклаште лекше ӱчашымашым рашемдаш полшышаш улыт манын газетлаште возеныт, колхозник-влакым тидлан ӱшандараш тыршеныт. Но тидын олмеш нуно верлаште «сӱмсыр-влакым» лӱдыктылыныт да командым пуэн веле коштыныт. Колхоз председательлан кӱштеныт: «Писынрак ӱдӧ!» Пасу нарынчалгаш тӱҥалын веле, уржа-сорлам тӱҥалаш ӱжыныт. Ончет гын, але эше иктаж лу кечым вучалташ кӱлеш. Шошо шуэш — адак ӱдаш, а младыжлан эше ыраш да ыраш...

Тыгай годым чапле качество нерген ойлаш лийын мо? Чын, кызыт командно-административный йӧн деч кораҥаш тыршат. Но укеуке да тошто койыш шӱйшӧ кашка йымач лектеш, тошто пушым шара. Чын, пӱртӱсымат айдеме але чылт сорлыклаш тунемын шуын огыл. Южгунам тӱред пыштыме касалык йӱр йымалан шӱеш. Тыгай годым пырче кӧргыштӧ таза кап-кыл, яндар шӱлыш аралалт кодмо нерген ойлыманат огыл. Икманаш, пырчын качествыже начар да начар лиеш.

Мутем пеҥгыдемдаш эше ик примерым кондем. Юл воктенсе калык шарна, ончыч мемнан дене моткоч чапле сырам ямдылат ыле. Заводышто кызыт ыштыме деке от таҥастаре. Подыл колтетат, нойымет мондет. Ышташ ыле кызытат да адакат чарак: шуктыш уке. Сай шуктыш сай уржа пырче дене веле лиеш. Чаманаш веле кодеш, тыгай пырчыжымат ынде от му. Агроном-влаклан тидын нерген шоналташ жап. Уке гын, вараш кодаш лиеш.

А. АНТОНОВ,
сарын да пашан ветеранже.

Звенигово ола.

ВЕС ГАНА МАРЛА ВОЗЕМ

Мый шкеже украинец улам, а пелашем — марий ӱдырамаш. Вашлийына Павлодар олаште. Но ушнымек, илен-толын, Украиныш куснышна да кызытат тыште улына. Илена сайын, школыш коштшо ӱдырна уло.

Марий АССР-ыште ватемын родо-тукымжо илат, садлан тушко кажне ийын гаяк миен коштына. Да республикыштыда лийме годым кажне гана рушла-марла мутерым кычалынам. Марий йылмым тунемаш шоненам. Келшеда, очыни: марий-влак коклаште илаш (жаплан толмо годымат) да мо нерген ойлымыштым умылыдымо лияш йӧнанжак огыл.

Но кычалмем арам лийын да кутырымо дене гына икмыняр мутым але предложенийым тунем шуктенам.

А кодшо ийын мийымына годым шонымем муын кертым. Мый В. Н. Васильевын ямдылыме «Русско-марийский разговорник» нерген ойлем. Марий книга издательство сай пашам ыштен. Тиде книга кугу огыл, садлан пелен коштыкташат йӧнан. Филолог ученыйын тыршымыжлан кӧра марий йылмым ынде кӱлеш семын тунем кертам. Мыйын шонымаште, материал-влакым сайын чумырымо.

Вес гана родо-шамыч дене лийме годым марла кутыраш тӱҥалам манын ӱшанем. Тидлан В. Н. Васильевлан уло чон дене таум каласыме шуэш. Тидын годымак книга издательство пашаеҥ-влак деч марий йылмым тунемаш полшышо книга-влакым утларак луктaш йодием.

Марий йылмым тунеммаште сеҥымашем нерген тыландат, редакций пашаеҥ-влак, вес гана марла каласкалаш шонем. Тиде гана рушла возем. Но тиде гана веле...

С. СТРУБИЦКИЙ,
кӱртньӧ корно пашаеҥ.

Львовский область.

УВЕР

ЭРВЕЛ ГЫЧ

2-шо №-ан Мишкан кыдалаш школышто «Марий кас» эртаралтын. Тудым ямдылаш Пионер пӧртысӧ шочмо йылме кружокын да районный культура пӧртысӧ йоча драматический студийын членышт полшеныт. Кас пӱтынь школлан оҥай пайремыш савырнен. Тиде кечылан лӱмын марла книга выставкым ыштеныт, тыштак тӱрлӧ национальный вургем верандалтын. Коридор мучко тӱмыр, оҥтыр, баян йӱк шергылтын.

Туныктышо Л. И. Васильева шочмо йылме да тудын кӱлешлыкше нерген каласкален, школысо марий йылме кружокын пашаж дене палдарен. Вара йоча-влак ик кыдежан «Артистка» комедийым модын ончыктеныт. Тылеч посна кажне класс шке вий дене концерт номерым ямдылен. Шочмо йылме дене викторина эртаралтын. Теве эше мо оҥайже: шуко йоча пайремыш национальный вургем дене толын. Жюри нунын чиемыштым терген да призер-влакым палемден.

* * *

Мишкан районысо Эшым ял — Совет Союз Герой Ишмай Ишкининын, марий ученый-йылмызе, фольклорист да литератор Гурий Кармазинын (Эвайнын) шочмо верышт. Шуко еҥ ял озанлык пашаште, калыкым туныктымаште тыршымыж дене чапым налын. Тачысе тукым нунын илыш корныштым, опытыштым тунемаш, традицийыштым умбакыже пойдараш тырша. Кундемын историйжым утларак келгын пален налаш манын, тысе кандашияш школышто эше 1977 ийыштак краеведческий музейым почмо. Туныктышо В. А. Салмияновын вуйлатымыж почеш самырык следопыт-влак кажне ийын ятыр материалым, документым, ожнысо ӱзгарым кычал муыт.

Кодшо ий мучаште Эшым школеш районысо кыдалаш ден кандашияш школлаште географийым туныктышо-влакын семинарыштым эртарыме. Погынышо-влак географийым туныктымо годым краеведческий материалым кучылтмо опытышт дене вашваш палдареныт.

И. ВАНАЕВ.

Башкир АССР.

Вашмут семын

„ИРКАБАЕВ МОЛАН КАЕН?"

Тыгай лӱман корреспонденций «Марий коммунын» 24 ноябрьысе номерыштыже лектын ыле.

А. Александровын письмажым лудын лекмек, О. Г. Иркабаев чыташ лийдыме условийлан кӧра каен манын, шонымаш лектеш.

Иркабаевым Марий театр шкак тунемаш колтен да, толмекшат, шокшын вашлийын. Партбюро секретарьлан сайлыме. Театрын окса шотышто нелырак положений лийын гынат, режиссерын йодмыжым шотыш налын, диплом спектакльжылан художникым Москва гыч ӱжын кондымо. Иркабаевлан иканаште 200 теҥге пашадарым тӱлаш тӱҥалме, постановкылан материалым ойыраш шканже правам пуымо.

Самырык режиссерлан спектакльым шындашыжат сай условийым ыштыме. Тудын постановкыжо-влаклан кажне гана 3—5 тӱжем теҥге марте кучылтмо (кокла норма 2—2,5 тӱжем теҥге). А «Савик» спектакльлан 7,5 тӱжем теҥгем кучылтмо.

Иркабаевлан 3 пӧлеман, чыла шотыштат йӧнан пачерым пуымо.

Театрыште шыгыр жап годымак рушдрама театрыште ышташ йӧнжӧ лийын. Туге гынат 12 сентябрьыште Иркабаев йолташ паша гыч каяш йодмашым пуэн.

Тылеч варат тудын дене культура министерствыштат, партий обкомыштат мутланыме. Ты йодышымак театрысе худсоветын заседанийыштыже да открытый партийный погынымашыште лончылымо. Туге гынат кок тылзе гыч Иркабаев паша гыч каен. Шкенжын кайымыжым вес театрыште ыштен ончаш, тунемаш кумылулмо дене умылтара. Тыгай шонымаш дене контрактым пидын.

Тудлан руш драма театрыште пашам ышташат темлыме. Но вес театрыш каяш лиймыжлан пашалан пижын кертын огыл.

В. НИКОЛАЕВ,
Марий АССР культура министрын заместительже.

СЕРЫШЛА ГЫЧ ОЙСАВЫРТЫШ

МЕ «Грани духовного мира» лӱман передачым телевизор дене ончышна. Тудым музыковед Олег Герасимов вӱдыш. Мыланна марий композитор-влакын пашашт дене палыме лияш моткоч оҥай ыле. Туган шоктышо дене мурызо-влакымат поснак палемдаш кӱлеш. Нунын мастарлык да яндар йӱкышт марий музыкальный культурын кӱкшӧ кий пашаеҥ-влак коклаште марийже мыняр уямым шымлаш уто огеш лий ыле.

Г. КАЗАКОВ.

Йошкар-Ола.

Радио дене «Эрык саскe» сынымут передачым колыштым. Тушто марий калыкын историйже йоҥгалте. Моткоч сай пашам тӱҥалме. Тудым умбакыжат газет страницыште але телевиде-

Йӱксавыш

ПОЛШЫЖО УШ-АКЫЛНА

ЭЛНА КЫЗЫТ — лӱдыкшӧ корнывожышто. Илышым уэмдыме локомотив, куштылго огыл ныл ийым эртымеке, ончыко кайыме визымше талукыштыжо стрелка ончылно шогалын: умбакыже кушко? Кок корно гына. Иктыже — пытартыш икмыняр лу ий жапысе. Тунам чылаланат командно-административный аппарат оза лийын. Тудо шкенжым тӱрыснек шӱктарен. Эрлат сапым кидыште кучаш тӱҥалеш гын, мемнам тичмашнек кулыш волтен шында, нацийым пытарымашке шукта. Политический ден социальный институт-влак бюрократизм кепшылеш рӱдаҥыныт ыле. Лушо да демагогий кӱшеш чоҥымо экономика лунчырген толеш. Айдеме тукымын курымла мучко чоныш пыштыме да пойдарен толмо шӱм поянлык нерген ойлышашыжат уке — тудо йомынак йомеш. Тыгай корно дене ошкылаш тӱҥальна гын, общество шӱйыш шке кид денак шӧргам чиктена. Тидыже чот мӧҥгештме да ончыкылыклан шӱгарым кӱнчымӧ дене иктак.

Кӱлеш лийын кокымшо корныш тура савырнаш. Тудо мыланна у. У гынат, кушко намиен шуктышаш ӱжара йолкынжо кажныланна волгыдын йӱла. Тиде корно дене таче Мланде ӱмбалне миллионло еҥ-влак илышым тӱзатыме суапле тургымыш ушненыт. Шукерте огыл гына тыгай корным Польшысо, ГДР-ысе, Чехословакийысе, Болгарийысе, Румынийысе калык-влак ойырен налыныт. Ныл ий ончыч мемнан элын тӱҥалме пашаж дене кумылаҥын, пошкудо государстывласе шемер-влак жапым арам йомдараш огытат шоно. Мутым тышке-тушко огыт кышкылт, иктe весым чапландарымым чарненыт.

Перестройкым ме ...

ЭРЕАК ШАРНЫЗА

Мый ынде самырык омыл. Но кызытак, шинча онченак, ӱмыр лугыч рокыш вочмем ок шу. Эше изишак илынем. Шке ӱмырыштем сай, ласка, весела, поро илышым ужын омыл. Шуко, ой, шуко шортынам. Вашке ынде шинчалык денат ужаш, лудаш, возаш ом тӱҥал, очыни. Садланак шортын, шинчавӱд денак возем.

Шарнем, мемнан Нурма ялыштына марий-влак пеш поро, ныжыл кумылан лийыныт. А поп пӱя могырышто руш-влак иленыт. Но садак марий-влак дене пеш устан, чаткан марла мутланеныт. Кызыт южо еҥ марий гынат, тыге чаткан кутырен ок мошто. Тудын ойжо чон вошт шолде, кӱын шуде, пеле кӱчымӧ лектеш. Шукыжо шке марий улмыштым шылташ тыршат.

Мый кандаш лукан, чаҥ йӱкан Нурма ялеш шочынам. Марий улам. Нигунам шкемым кӱшкӧ нӧлтен, койышланен коштын омыл. Ик лийше историйым шарналтыде ом чыте.

Мыйым 1938 ийыште Йошкар-Ола тюрьма гыч Озаҥысе пересыльный тюрь-

ПОЛШЫЖО УШ-АКЫЛНА

ЭЛНА КЫЗЫТ — лўдыкшӧ корнывожышто. Илышым уэмдыме локомотив, куштылго огыл ныл ийым эртымеке, ончыко кайыме визымше талукыштыжо стрелка ончылно шогалын: умбакыже кушко? Кок корно гына. Иктыже — пытартыш икмыняр лу ий жапысе. Тунам чылалан командно-административный аппарат оза лийын. Тудо шкенжым тўрысек шуктарен. Эрлат сапым кидыште кучаш тўналеш гын, …

пытарымашке шукта. Политический ден социальный институт-влак бюрократизм кепшылеш рўдангыныт ыле. Лупш да демагогий кўшеш чонгымо экономика лунчырген толеш. Айдеме тукымын курымла мучко чоныш пыштыме да пойдарен толмо шўм поянлык нерген ойлышашыжат уке — тудо йомынак йомеш. Тыгай корно дене ошкылаш тўналына гын, общество шўйыш шке кид денак шӧргам чиктена. Тидыже чот мӧнгештме да ончыкылыклан шўгарым кўнчымӧ дене иктак.

Кўлеш лийын кокымшо корныш тура савырнаш. Тудо мыланна у. У гынат, кушко намиен шуктышаш ўжара йолкыжо кажныланна волгыдын йўла. Тиде корно дене таче Мланде ўмбалне миллионло енг-влак илышым тўзатыме суапле тургымыш ушненыт. Шукерте огыл гына тыгай корным Польшысо, ГДР-ысе, Чехословакийысе, Болгарийысе, Румынийысе калык-влак ойырен налыныт. Ныл ий ончыч мемнан элын тўнгалме пашаж дене кумыланлын, пошкудо государстваласе шемер-влак жапым арам йомдараш огытат шоно. Мутым тышке-тушко огыт кышкылт, икте-весым чапландарымым чарненыт.

Перестройкым ме чыланат кўлеш семын ворандарен огына тол гын, традиций почеш каен, тўнясе чот виянгше (цивилизованный) калык-влак «почыштак» шўдырнаш тўналына. Национальный кугешнымаш тулнаже тунарак пытен шуын мо? Великий Российын чап да шкем пагалыме шижмашыжат йылт йомын мо? Вет элнаже тўнян ик кудымшо ужашыжым айла. Да пытартышлан, шўм-чонна да материальный поянлык дене кўчызыш савырненна гын, тунарак ўлыкӧ шунгалтынна мо? Политический шонен моштымаш дене веле огыл, эсогыл биологический могай улмына дене. Кӧ да мо мемнам вер гыч тарвата, помыжалтара? Ласкан илыме эрыкан огыл койышна гыч кӧ шўдырен луктеш да уло кӧргӧ куатна дене чот тургыжланыме эрыкыш кӧ конден шукта? Уло калыкге шужен илымаш? Экологический тўтан? У политический репрессий-влакын шолемышт? А вет тыгай кочо опытна уло!

«Вўд йымаке пурен каяш тўнгалынат гын, шкендым шкеак веле утарен кертат» манме сорпыра мыскарам сайын палена. Да тудо мемнам, нигӧн тушкен пуымыж деч посна, вуйлепна гычак пера. Кӧ-кӧ, но «кугыжа-влак» калыкнам нелылык деч садак утарен огыт керт. Ўшанаш лиеш ыле «герой-влаклан». Но нунынштым кеч-кунам шке жапыштыже сай илыш верч кучедалме пасу гыч корангдылыныт. Иктыштым тюрьмалаште шўйыктеныт, весым лагерь ден спецпсихушкылаште лунчыртеныт, молыштлан шочмо элым коден каяш тўрлӧ йӧным кучылтыныт.

«Марий коммуна» газетыште И. Алексеевын заметкыжым уло кумылын лудын лектым. Мыланем тушто поро мутым пӧлеклыме. Куанем да таум ыштем. Куанем весыланат: материал лач кодшо ий 10 декабрьыште савыкталтын. А 10 декабрь — Айдемын права кечыже. Нылле ик ий ончыч тиде кечын ООН-ын Генеральный Ассамблейже Айдемын праважге нерген всеобщий декларацийым приниматлен. Тыге шонем: заметкылан верым арам огыл ойырымо. Алакше ўшанем: газетда — марий калыкын чанг йўкшӧ. Тудо волгыдо шонымашан, илышым уэмдыме йогыныш ушнаш кумылангше-влакын азапланыме ойыштым почын пуышо энгертышыже. Ўшанем: чыла тўрлӧ моло калык дене пырля землякем-влак элнан историйже гыч ончычсымат, кызытсымат чын аклат да перестройка корно дене пенгыдын ошкылаш тўнгалыт.

Изи Родинынам ныжылгын «Марий эл» манына. Уэш чот ўшанем: ончыкыжо тыштат «шпион», «предатель», «изменник», «фашист»-влак огыт лий. Да полшыжо тидлан шкенан волгыдо уш-акылна.

Тыланза да лудшыда-влаклан, перестройкын эн волга тангже-влаклан чыла сайым, тидын шотыштак шуаш сайлымаште чын сенгымашым тыланем.

Леонид ВАСИЛЬЕВ.

Казань.

ЭРЕАК ШАРНЫЗА

Мый ынде самырык омыл. Но кызытак, шинча онченак, ўмыр лугыч рокыш вочмем ок шу. Эше изишак илынем. Шке ўмырыштем сай, ласка, весела, поро илышым ужын омыл. Шуко, ой, шуко шортынам. Вашке ынде шинчалык денат ужаш, лудаш, возаш ом тўнгал, очыни. Садланак шортын, шинчавўд денак возем.

Шарнем, мемнан Нурма ялыштына марий-влак пеш поро, ныжыл кумылан лийыныт. А поп пўя могырышто руш-влак иленыт. Но садак марий-влак дене пеш устан, чаткан марла мутланеныт. Кызыт южо енг марий гынат, тыге чаткан кутырен ок мошто. Тудын ойжо чон вошт шолде, кўын шуде, пеле кўчымӧ лектеш. Шукыжо шке марий улмыштым шылташ тыршат.

Мый кандаш лукан, чанг йўкан Нурма ялеш шочынам. Марий улам. Нигунам шкемым кўшкӧ нӧлтен, койышланен коштын омыл. Ик лийше историйым шарналтыде ом чыте.

Мыйым 1938 ийыште Йошкар-Ола тюрьма гыч Озангысе пересыльный тюрьмаш конвой дене конден петырышт. Ик заключенный, пеш рвезыжак огыл, иктаж 42 ияшрак, мый дечем йодо:

— Ты какой национальности?

— Я чистый мариец из деревни Нурмы Медведевского района Марийской республики, — маныым мый.

— Молодец, честно признался, что ты мариец, — вашештыш тудо. — По какой статье тебя посадили, это нас не интересует, но мне хочется узнать, сколько имеешь денег?

Тувырешем, шаровареш ем ургымо 5 тенгеаш, 3 тенгеаш-шамычым луктым.

— Не бойся, мы не дадим тебя ОГПУ. Нигде и никогда. Не забудь мои слова. Мы все же узнали бы, ты русский или мариец. У тебя лицо: рот, глаза, лоб, уши не русского, — каласыш тудо.

Лудшо-влаклан иктым гына шижтарен кодынем. Кӧ марий гын, шке марий улмыжым нигунам, нигуштат шылтен ок керт. Мый шкеже тўрлӧ калык коклаште иленам, шочмо кундем деч торашге пашам ыштенам, но марла лудаш, ойлаш монден омыл. Утыр веле марий йылмым пагалем, йӧратем.

Тошто марий калык шке йылмыжым чот йӧратен. А кызыт, перестройка жапыште, марий-влак утларакшым шочмо-кушмо ялыштым кудалтен Йошкар-Олашке, я иктаж вес вере каят да шке марий улмыштым ўмылтен коштыт. Но иктым шарныза: марий енг нигунам руш але татар, чуваш да вес тўрлӧ енг лийын ок керт. Марий енг эре марла ойлышаш, «Марий коммуна» газетым налшаш да лудшаш. Мый гын чылалан тыге каласем ыле:

Марий йылмым от йӧрате —
Тидлан мо ялетым кудалтет?
Шочмо ялетым от йӧрате —
Арам шўм-чонетым пумалат!

Ошэл ВАСЛИИ.

…шкак тунемаш колтен да, толмекшат, шокшын вашлийын. Партбюро секретарьлан сайлыме. Театрын окса шотышто нелырак положений лийын гынат, режиссерын йодмыжым шотыш налын, диплом спектакльжылан художникым Москва гыч ўжын кондымо. Иркабаевлан иканаште 200 тенге пашадарым тўлаш тўналме, постановкылан материалым ойыраш шканже правам пуымо.

Самырык режиссерлан спектакльым шындашыжат сай условийым ыштыме. Тудын постановкыжо-влаклан кажне гана 3—5 тўжем тенге марте кучылтмо (кокла норма 2—2,5 тўжем тенге). А «Савик» спектакльлан 7,5 тўжем тенгем ку… гыч каяш йодмашым пуэн.

Тылеч варат тудын дене культура министерствыштат, партий обкомыштат мутланыме. Ты йодышымак театрысе худсоветын заседанийыштыже да открытый партийный погынымашыште лончылымо. Туге гынат кок тылзе гыч Иркабаев пашам гыч каен. Шкенжын кайымыжым вес театрыште ыштен ончаш, тунемаш кумыл улмо дене умылтара. Тыгай шонымаш дене контрактым пидын.

Тудлан руш драма театрыште пашам ыштышат темлыме. Но вес театрыш каяш … кертын огыл.

В. НИКОЛАЕВ,
Марий АССР культура министрын заместительже.

З. А. Некрасова (снимкыште) СССР-ын 50-ше идалыкше лўмеш «Контакт» заводышто чолга специалист семын палыме. Тудо контролерлан ышта. Смена жапыште кидше гоч тўжем дене деталь да узел эртат. Чылаштымат писын да сайын терген шуктыман. Икманаш, томам качествам продукцийлан корным петырыман.

Зинаида Алексеевна ўшаныме пашам сайын шукта. Тыште тудлан ятыр ий годым погымо опытшо полша. Чулым контролерын лўмжӧ Йошкар-Олан Почет онгашкыже пурталтын.

Г. Федяковын фотожо.

СЕРЫШЛА ГЫЧ ОЙСАВЫРТЫШ

МЕ «Грани духовного мира» лўман передачым телевизор дене ончышна. Тудым музыковед Олег Герасимов вўдыш. Мыланна марий композитор-влакын пашашт дене палыме лияш моткоч онгай ыле. Тугак шоктышо дене мурызо-влакымат поснак палемдаш кўлеш. Нунын мастарлык да яндар йўкышт марий музыкальный культурын кўкшӧ улмыжым чумыр элна мучко ончыктыш.

КАРАДЖОВМЫТ ЕШ.
Молдавский ССР,
Тирасполь ола.

Кызыт национальный кадр шотышто ятыр йодыш лектеш. Южышт марий коклаште тунемше енг шагал манынат ойлат. Республикыштына медицина, культура, юридический да инженерно-технический пашаен-влак коклаште марийже мыняр улмым шымлаш уто огеш лий ыле.

Г. КАЗАКОВ.
Йошкар-Ола.

Радио дене «Эрык сассе» сылнымут передачым колыштым. Тушто марий калыкын историйже йонгалте. Моткоч сай пашам тўналме. Тудым умбакыжат газет страницыште але телевидениймыште шуяш кўлеш.

Е. ЯМАЕВ.

Южо вере марийже марла огеш ойло. Тидлан шуко амал уло. Ала марий йылмылан государственный статусым пуымек веле, марий енг марла лывыргын кутыраш тунем шукта.

О. КУЗНЕЦОВА.
Параньга район,
Олор ял.

…утларак келгын палаш манын, тысе кандашияш школышто эше 1977 ийыштак краеведческий музейым почмо. Туныктышо В. А. Салмияновын вуйлатымыж почеш самырык следопыт-влак кажне ийын ятыр материалым, документым, ожнысо ўзгарым кычал муыт.

Кодшо ий мучаште … школеш районысо кыдалаш ден кандашияш школлаште географийым туныктышо-влакын семинарышт эртарыме. Погынышо-влак географийым туныктымо годым краеведческий материалым кучылтмо опытышт дене вашваш палдареныт.

И. ВАНАЕВ.

Башкир АССР.

ЙЎДВЕЛ ГЫЧ

Декабрь кыдалне Кировышто фольклор да национальный йўла пайрем эртен. Олан рўдӧ концертный залыштыже Болгар Калык Республика, Латвийский ССР, Татар, Марий, Удмурт, Башкир АССР-ла да Кировский область гыч самодеятельный коллектив-влак шке сылан мастарлыкыштым ончыктеныт.

Марий республика гыч фестивальыште Калинин лўмеш культура да техника дворецын «Чодыра сем» да Куженер районысо Йывансола культура пӧртын фольклор ансамбльышт лийыныт. «Кировская правда» тыге возен: «Марий ансамбль-влак шонанпыл гай чиемышт, ныжылге да чонеш вочшо семышт дене ӧрыктарышт. Пошкудо калыкна чыжге денак поэтический шўлышан, мотор шўм-чонан улмаш. Самырык-влак кузе кугезе йўлаштым пагалат, сайын палат — тидыжак эн шерге».

• • •

Малмыж, Вятскополянский, Кильмезь районлашке татар йылме дене лекше «Дуслык» («Келшымаш») у газет толаш тўналын. Тудо тиде ий гыч арнялан ик гана лектеш.

Кызыт «Дуслыкын» редакцийже уло. Газет тысе кундемыште илыше татар-влакын проблемышт, национальный культура, шочмо йылме, элысе национальный да интернациональный политика нерген каласкалаш тўнгалеш.

Областьысе вуйлатыше орган-влак шым районышто кугу тўшка дене илыше марий-влакланат шочмо йылмышт дене газетым лукмо йодышым кангашаш лийыныт.

• • •

Шанчара районышто кок ийыште 68 километр асфальт корным ыштыме. Кызыт латшым озанлык гыч латкокытышкыжо Шанчара поселко гыч тыгай тасма шуйналтын.

Тений асфальт шартыш райцентр гыч Марий республикын границыж марте шуэш.

Я. ВАСИЛЬЕВ.
Кировский область.

ШКЕ ДЕЧ МОЛЫМ НИГӦМ

Кум ий ончыч лийше ик случай уш гыч нигузеат лектын огеш воч. Тунам мыланна, механический заводысо пашазе-влаклан, паша верым йытыраяш, завод кундемым шотыш кондаш, тудлан пайрем годсо гай тўсым пуаш командым пуышт. Мўкш еш гай рўжге погынен лектын, ме пашалан пижына. Икте ўштын, весе мушкын, кумшо чиялтен… Кок кече тыге толашышна. Варaже тыге шокшештмын амалже пале лие: кум кече ончыч телефон дене кугу начальствын толшашыж нерген увертареныт улмаш.

Но кум кече эртен кайыш, мемнан деке ик унат толын ыш савырне. Ала нунын планышт вашталтын, ала жапышт чўдырак лийын… Кеч-мо гынат мемнан тыршымына ӧрдыж чўчўн шинчажлан перныде кодо.

Тидын нерген шарналтымем дене мый арулык верч, порядке верч тыршаш огеш кўл манын ынем каласе. Мӧнгешла, тыршаш кўлеш. Да тыге уна толшаш вашеш огыл, а кажне арнян, кажне кечын. Тунам шке паша верым, шке илыме кундемым йытырайыме поро койыш мемнан вўрышкынак шынга ыле. Тунам тыгай авралым тарваташ кўлешыже пыта.

Уке гын, кызыт кузе лийын шога? Ме кажне кечын лавырам келын коштына, корно ўмбалне куштыра ора погынен возеш, тудым корандаш, эрыктен шындаш иктынат ушышкыжо огеш воч. Пуйто тыгак кўлеш. Тыгай сўретым поснак колхоз ден совхоз-влакын комплекс ден ферма кундемлаштышт ужаш лиеш. Тидыже вет шуэн огыл идалык дене шуйна. А вара кенета иктаж-могай совещанийым, семинарым эртараш жап толын шуэш — уло вий дене йытыраяш пижыт. Йытыраят вет, кўлеш порядкым ыштат. Тугеже ыштен кертыт.

Вик ойлаш гын, пытартыш жапыште мемнан дене семинаржымат эн сай предприятий ден озанлыклаште эртараш тыршат. Тыгеже куштылгырак, уто вийым пыштыме, нервым локтылмо огеш кўл, молан манаш гын, ончылгочак раш: тыгай коллективлаште чылажат шот дене ышталтеш, А мый гын мӧнгешла корным ойырен налам ыле. Шуко калык погыныман мероприятийым тугай озанлыклаште эртараш кўлеш, кушто корно верч шагал азапланат, кушто комплекс ден ферма-влак терыс вўдыштӧ «йўштылыт», кушто порядке верч огыт тырше. Тек нунын вуйлатышышт, специалистышт, тыглай пашаенгышт тўшка калык ончылно вожылмашке пурат, тек ончыкыжым нуно шке суртыштым кўлеш семын кучаш тўнгалыт.

Адакшым тыгай мероприятий лийшаш нерген ятыр ончылгоч шижтарыме огеш кўл. Тидыже показуха манметым пытараш полша ыле.

Уке гын, кызыт кӧм ме ондалена? Шке деч молым нигӧм.

П. АФАНАСЬЕВ,
пашан ветеранже.

КУЗЕ ИЛЕТ, ШОНГГО ЕНГ?

Мемнан коклаште шонгго-влак шукын улыт. Вий ситыме годым пашам кыртмен ыштеныт. Ынде нуным мондаш нигузеат ок лий да тидлан праванат уке.

Кузерак вара шонгго-влак илат? У закон почеш шукыжлан пенсийым кугемдыме гынат, чылаштлан ситышак огыл. Чылт шкет кодшо, черле-влакат улыт. Поснак ялысе шонгго-влаклан неле. Чияш вургемат, олташ пуат, кочкаш продуктат кўлыт.

Лишне але тораште улшо шочшо-влак чылаж годымак полышым огыт пу. Эсогыл шке ача-аваштым интернат-пӧртыш колташ тӧчат. Тидыже йӧршеш намыс койыш.

Кызыт ятыр вере ветеран совет уло. Но чылалан полшаш вийышт ок сите. Ала шонгго-влакын обществыштым ышташ ыле. Обществын шке оксажат лийшаш, садлан Госбанкыште счетым почман. Тидлан членский взнос деч посна организаций ден предприятий, кооператив-влак да ала черкат полшен кертыт.

Шонгго-влаклан вургем шотышто шуко ойлалтеш, но паша гына ок ышталт. Мемнан шонымаште, олалаште, райцентрлаште посна магазиным почман, ялысе магазинлаште отдел лийшаш. Шонгго-влаклан сатум шулдо ак дене налаш йӧн лийже. Тыгай магазиныште пенсийыште улшо енг-влак пашам ыштен кертыт.

Шонгго-влак обществын печатный органже лиеш гын, уто огыл.

Г. НОВОСЕЛОВ.
Йошкар-Ола.

• • •

«Большевик» колхозыштына 172 пенсионер уло. Нунын кокла гыч ятырже озанлыкын пашаж деч ӧрдыжеш ок код, вий шутымо семын полшенак шога. Е. П. Гавриловым, А. А. Дубининым, И. Г. Актанаевым да молымат палемдаш лиеш.

Вольыкым пукшен ӧрдыктарымаште, уто шӧрым ужалымаште ветеран-влак пеш полшат. Т. В. Иванова, З. Н. Баранова, И. А. Никитин, А. К. Зверева да молат тўжем утла килограмм дене шӧрым закупыш пуэныт.

Колхозыштына ветеран-влакын клубыштым ыштыме. Тушто тўрлӧ онгай мероприятий эртаралтеш.

И. СТОЛЯРОВ.
Советский район.

Фронтовикын шарнымашыже

МЕ ЭРЫКЫМ КОНДЕННА

Румыний гыч толын шогышо увер гыч пале: тиде элыште калык восстаний кынелын да Н. Чаушеськум, шкенжым ожнысо король Михай семынак кучышо диктаторым, власть гыч коранген кертын. А мыйын возымо тиде событий 45 ий ончыч лийын.

Автор.

1944 ий. Чевер шошо. Канде кава гыч кече шыратен онча. Ош акаций пеледаш тӧча, лышташыже койдаш тӱҥалын. Вашке тиде кундемыште чылажат ужарген шогалеш. Эр гыч кас марте кайык йӱк шергылтеш. Йӱлвелыш турня, комбо-влак чоҥештен эртат. Аист-влакат, тӱшка дене толын, ялла ӱмбалне пӧрдын савырнат, вераҥаш лиеш уке маншыла, сурт-печым шымлен ончыштыт.

Ме Прут эҥер серыште шогена. Эҥер вес могырышто — Румыний мланде, курыкан вер. Тышке ме, Украиным да Молдавийым тӱрыс утарымеке, апрель тӱҥалтыште тушманым бой дене поктен толын шуынна. Вес сер гыч румын ден немыч салтак-влак мемнан могырыш чӱчкыдынак лӱйкалат, йӱдвошт ракетым кышкат, эҥер гоч вончаш тӱҥалмым эскерат.

Прут вес могырысо ялым тыглай шинча денак кечывалым сайын ужына. Ял изи огыл, сурт олым да омыж дене леведме улыт. Уремыште румын кресаньыкым от уж, военный-влак гына коштедат, нуно, очыни, шонкалат: обороныла пеш келшыше вер — тышке Совет Армий пурен ок керт. Но ме вес семын шонена: мыланна Прут нипочем, Доным, Днепрым, Днестрым вончена, а тышан шогалтен ода керт.

Разведчик-влак тушманым сутка мучко эскерат да мом ужмым штабыш увертарен шогат. А мемнан шеҥгелне войска койын ешаралтеш.

Ик эрдене артиллерий, миномет йӱкеш помыжалтна. Ончена — эҥер вес могырышто шикш-пурак нӧлталтын. Ме НП-ш траншей дене дежуритлыше йолташна-влак дек миен пурышна.

— Ончалза, тарваненыт! — разведчик Головин кычкыралеш.

Эр кече серым сайын волгалтара. Сер дек шуын, пушым, паромым коден, десант Румыний мландыш лекташ тӱҥале. Да, тӱҥалаш тӱҥалме, а лектын шуаш чылалан пӱрен огыл. Тушман тул дене вашлиеш, вӱдыштӧ шылын утлаш нимо уке — ни окоп, ни траншей. Управлений взводыш шукерте огыл толшо салтак-влак ӧрын ончат: молан мемнан могырым десантлан полшаш ешартыш вий ок кой?

— Тиде бой дене разведка маналтеш, — умылтара лейтенант. — Шаҥге каваште самолет чоҥештылмым ужда вет, лач саде самолет тушманын обороныжым снимател налын. Ынде разведка у точкылам рашемда.

— Вот кузе улмаш! — пилоткан вуйыштым рӱзалтат самырык салтак-влак.

Тылеч вара кужун ок эрте, наступлений тӱҥалеш, сандене политпашаеҥ-влак беседым эртарат. Мемнан декат дивизион гыч парторг тольо да Румыний да тудын калыкше нерген каласкалыш.

— Тӱҥ олаже могай, паледа чай, — йодо парторг.

— Палена, — шоктыш, — Бухарест.

Жап шукат ыш эрте, мыланна вес серыш вончаш приказ тольо. Адак артиллерий ден миномет, «катюша-влак» тулым почыч. Войска вес серыш кӧрылте. Ме НП гыч тулым корректироватлена. Ужына, пехота ялыш пура.

Плацдарм шарла, а вий ешаралтеш. Неле гаубичный бригада мыланна койдымо вер гыч, чоҥгата шеҥгеч лӱйкала. Кӱшнӧ корректировщик-самолет чоҥештылеш. Ӱмбачна штурмовик-влак бомбитлаш кайышт.

Паромеш верланен, боевой техника пурла серыш вончаш тӱҥале. Мыланнат тарванаш вереште. НП-м румын ял шеҥгелсе чоҥгаташ келыштарен гына шуктышна, адакат — ончыко. Ындыже кӱан вер.

— Тиде эше тӱҥалтыш веле, — Головин саҥгажым ӱштылалеш. — Вара эртак кӱ ора тӱҥалеш. Кеч-кузе кӱнчӧ.

— Тый тыште лийынат мо? — салтак-влак палынешт.

— Тиде верыште ачам кодшо сарыште лийын...

Кече кӱшкӧ кӱзымӧ семын шокшо лиеш. Йӱмӧ шуэш. Вӱдна флягыште кодын огыл. Садак тасе уло маныи, атым, термосым налын, коктын-кумытын ошкылна.

Ялым ме Прут гоч ончена. Ынде урем мучко каена. Ялыште рок да терыс дене нӧштылын ыштыме кум изи окнан лапка пӧрт-влак радамын шинчат, леведыш — я смыж, я олым.

— А теве йодшаш, уна, олымбалне шоҥго кугыза шинча, — ойым ыштыш илалше салтак Головин. — Румын, очыни, рушла мошта. Эркынрак лишемына, уке гын лӱдынат куржеш...

Мийышна, саламлалтна. Тудат вуйжым рӱзалтыш, шинчаш ӱжӧ. Ме Головинланак мутланаш ӱшанышна. Шоҥго, чынак, рушла умыла улмаш, тӱкнеирак ойла.

— Ялна кугу. Лач калык пеш йорлын ила. Сар тӱҥале да кочшаш киндынат ыш код. Казналан, помещиклан поген кайышт. Кугече арнямат кинде деч посна эртарышна.

Да-а, нужнан илат улмаш. Йодна:

— Кушто улыт ӱдырамаш ден йоча? Молан ялыште огыт кой?

— Йошкар Армий деч лӱдыныт, — умылтара шоҥго. — «Руш тышке толеш гын, ик румыньымат ок кодо», — маныи лӱдынтылыч, сандене чодыраш, курык коклашке куржыныт. А мыланна, шоҥгылан, садак колаш жап шуын, пуштса веле, кеч йӱштӧ Сибирьыш колтыза...

Румыным ӧрын ончена. Тудат, поро шыргыжмашым ужын, веселаҥе, верже гыч тарванен, каяш ок вашке. Мутланен шогымым ужын, мемнан тӱшкашке вес кугыза тольо, вара кумшо...

Ойлена:

— Ме пуштедаш огыл, а фашизм деч утараш толынна.

Шоҥго-влак куанышт.

— Моткоч кугу тау, — малдальыч. — Шкенан ешнам тачак ӱжын кондена.

— Мый каен ом керт, — мане иктыже, — мыйын ешемат ӱжын кондыза. Ойлыза, руш салтак деч лӱдшаш уке, манза. Мыланна сайым веле шонат.

Кок кугыза кынел кайышт, а иктыж дене умбакыже мутланаш тӱҥална:

— Молан пӧртда ӱмбалне ик тӱньыкдат уке?

— Ала коҥгажат уке? Ала оптен моштышым муын ода керт?

Кугыза вуйжым рӱзалтыш:

— Э-э, тидымат ода пале аман? Умылтарем. Тыгай порядке, очыни, мемнан элыште веле. Тӱрлӧ налогым кӱрыт. Коҥгам опто, тӱньыкым тӱжваке лук — налог. Пӧртыштӧ шуко окнам ыште — налог. Кугу окнам ыште — адак налог. А кушто кресаньыкын оксаже? Чай-сакырланат ок код. А теве вес ялыште поян суртым ужыда. Пӧрт чапле. Окнашт кугу, лопка. Тӱньык гычат шикш лектеш. Чияшат сайын чият, кочкашат утыждене. Вот кушто илат! А мыйын имнемат уке. Кӧ мыланем курал-ӱден пуа? Адак поянным сӧрвалаш кайыман. — Шоҥго шыпланыш, шинча вӱдшым парняж дене ӱштыльӧ. — Теве эргым шужен кия, мом пукшаш?

— Кугызалан кондыза, — каласыш Головин. — Вӱдым наҥгайза, иктажше нумал толеш...

Таве гыч вӱдым луктын, НП-ыш пӧртылна.

— Мо кужун коштда? — йодо взвод командир.

Ме тудлан радамлен пуышна, ик ешлан полшаш кӱлеш, манна.

— А Совет мландыште нуно мом ыштылыныт? Полшеныт але уке? — лейтенант шыдешкыш. Вара мане: — Йӧра, сукыр киндым наҥгаен пуыза. Зорин, тарване!

— Есть, командир йолташ!

— Киндылан нимом ит йод.

— А мом йодашыже? Пӧрт тӱньыкшат уке.

1 Майыште мемнан артиллерий, минометна, «катюша» кугу тулым рӱжге почыч. Танк ден самоходка-влак тайыл шеҥгеч кудал лектыч, кайышылак лӱйкалат. Нуно почеш пехота тарваныш. Южышто бомбардировщик-истребитель-влак койылалтыпт, тушман ӱмбак бомбым кышкат, пулемет гыч лӱйкалат.

Балдешти ден Домбровицым утарышаш верч бой кум кече шуйныш. Ме умбакыже, вийым ешарыде, ончыко каен ышна керт. Жаплан обороныш шогалаш логале.

Ояр кечын Карпат курыкымат ужына. Тудо кӱкшӧ, ӱмбалныже шулен пытыдыме лум шийла йылгыжеш, ӱлныракше ужаргын-кандын коеш, очыни, чодыра кушкеш. Кок могырымат шып. Тушман шке позицийжым ынеж ончыкто, сандене салтак-влакат огыт, кошт, орудият шып.

Тыште шогымо годым мыйым партий радамыш пуртышт. Ынде связь отделенийыште чылан гаяк коммунист улына, а самырыкше — комсомолец. Мыланем батарейлаште газет гыч тӱрлӧ статьям лудаш, беседым эртараш заданийым пуат. Мый эре келшем.

Июнь тылзат шуо. Йырым-йыр — ужар тӱс, пеледыш. Пеш мотор жап. Меат землянкыште вӱдан атеш пеледышым шынденна. Пӱртӱслан куанен илаш веле, но сарын — шке законжо.

Мыланнат ончыко каяш логалеш. Ик кечын мемнам чумырышт, строитлен шогалтышт. Совет Союз Герой Иван Богушевич, полк командир, вездеход гыч лектын, толын шогале. Тудо каласыш: «Ме кугу наступленийым тӱҥалшаш улына. Тидлан кӧра тыл куатле техникым шуко колтен. Шкеат ужыда, ме курыкан верыш толынна, сандене гаубичный орудийым ситышын колтеныт. Техникым кучылташ командований боевой составым йодеш. Кӧ у частьыш кая, спискым писарь лудеш».

Мый икмыняр йолташем дене саде бригадыш логальым. Эрлашын артиллерист, связист, разведчик, топограф-влакым, машиныш шынден, у частьыш наменат шуктышт.

Гаубица-влак пелен тыл гыч толшо яндар вургеман боец-влак шогат. Куанен вучат улмаш, вет ме нуннылан опытан воин улына, кум ий утла фронтышто кредалынна, боевой обстановкышто тунемын кертыт.

Илена ик кечым, кумытым... Арнят эрта, у йолташ-влакым туныктена. Сай вий толын, образованиян улыт, мутым кольштыт, вашке умылат.

Йӱдым малаш возынам ыле, ик телефонист тольо, тӱкалтыш, пылышышкем йыштак: «Сержант йолташ, Сирет эҥер серыш колто» — «Молан тушко кайынет?» — «Кеч ик тушманым лӱен пыштем», — «А тудо тыйым кошарта гын?» — «Мый НП гыч ик йӧнан верым ужынам». — «Шоналташ кӱлеш, чыталте ик кечым».

Кугун шӱлалтен, Федя, урал рвезе, верышкыже миен возо. А мый взвод командирлан Федян йодмыжым ойлаш лийым.

Эрдене лейтенантлан Федян шонымашыжым луктын оптышым. Тудо туныамак у салтакым шке декше ӱжыктыш.

— Шонымашет сай, Коркин, а тура лӱен моштет?

— Моштем, ме уло еште сонарзе улына.

Лейтенант «сонарыш» колташ лие, «мо лектеш ужына» мане.

Эҥер серыш йӱдым вӱдлан коштыт, коклаштына лӱдшӧ мераҥ уке. Ончыл линийыште шып, кечывалым ик еҥымат от уж. Пелйӱд деч ончыч кунам каен, ме шижынат онал. Чыли-вули волгыдо годым йӱк шонтымым часовой эре вучен, а олмешыже еҥ ӱжакам ужын шуктен.

— Стой! Кто идет?

— Коркин!..

Ме помыжалтна, румын катунайым (салтакым) да младший командирым ужна. Нуно мемнан могырыш разведкыш толаш лектыныт улмаш, ончыч иктыже вончен, а Коркин тудым, вондер коклагыч тӧрштен, пӱтырал пыштен, «йолташетымат ӱжо» манын. Тыге румын-влак пленыш сдатлалтыныт.

Ме Федям моктена, а тудо воштылеш, «лӱяш ыш логал» манеш, но эше сар пытен огыл...

18 август. Кече шичшаш деч ончыч батарей-влакын ямдылыкыштым ончалаш дивизион командир Гильгур ден тудын заместительже Бушлатов (коктынат капитан улыт) тольыч. Нуно ончышт, терген лектыч. А кок кече гыч кугу наступлений тӱҥале. Игече кужшо. Кава ояр. «Катюша-влак» ала-кузе эрак толын шуктеныт да фронт линий мучко тушманым ӧрыктарыше тулым почыч. Тиде чыла орудийлан сигнал лие, нунат тулым почыч. Ынде мланде чытырналтеш, лӱнталтеш. Мучашдыме йӱк-йӱан.

— «Поле», кузе вара тушто? — меат раций дене йӱкнам пуышна.

— Тушман позиций шикш-пуракыш савырнен. Нимо ок кой, — вашештат.

Йӱк-йӱан тугак талын шурга, пылыш чора кушкедалтеш, шонет. Эх, могай карым чыташ логалеш сарзе еҥлан! А тушманлан тыпак кӱлеш, ме сарым тӱҥалын онал. Нуно шке титакан улыт.

Фронтышто чылажат лийын кертеш. Тушман кокымшо линий гыч чакныме олмеш контратакыш кынелын да дивизионысо управленец-влаклан карабиным, автоматым кидыш налаш логалын. Коркин ончычшо «икыт, кокыт, кумыт» шотлен, но вара шотлымым чарнен...

Тиде бойышто разведчик кокла гыч старший сержант сусыргыш, но бойым коден ыш кай. Противотанковый орудий-влак тушманын техникыжым лишыч тура лӱйкаленыт, а «катюша-влак» тудлан у атакыш кынелаш эрыкым пуэн огытыл.

Тиде жапыште меат резервым вучен шуктышна. У танковый колонна ончыл линий мучко кок могырыш шарлыш, почешышт пехота, гранатым кышкен, ончыко лӱйкален куржо...

24 август. Мо тугай? Мемнан ваштареш немыч ден венгр салтак-влак веле кредалыт. Тыге ик кече, весе, кумшо эртыш. Вара 26 августышто увертарышт: румын король Михай шке войскажлан мемнан ваштареш кредалаш чарен. Ме ласкан шӱлалтышна. Румыний фашист-влак деч корагын.

2-шо Украинский фронт тушманын Яссо-Кишиневский кугу группировкыжым кӱчык жапыште кырен шалатен. Шола могыреш Бухарестым коден, ме Плоэштым руалтен нална, корнына касвелыш лупшалте. Курыкан Трансильванийыште Турда ола верчат бой талын кайыш.

Тыге 1944 ий апрель гыч ноябрь тӱҥалтыш марте 2-шо Украинский фронт Румынийым тӱрыснек утарыш, калыклан эрык илышым кондыш. А вара, Карпат курык ден Альпым эртен, Венгрийым утарышаш верч бойыш пурышна...

А. ЯГЕЛЬДИН,
Кугу Отечественный сарын участникше.

Йошкар-Ола.

У фильм дене палдарена

ШӰМ МОТОРЛЫКЫМ ЙОДЕШ

Экраныш «Маленькая Вера» фильм лекмеке, режиссер Василий Пичулын да сценарист Мария Хмеликын лӱмышт кумдан палыме лийныт, вет илышым чын ончыктен пуэныт. Теве молан ме, зритель-влак, нунын деч вес картиным вученна. Да вучен шуктышна: **«В городе Сочи темные ночи»** лентышт ончыкталтеш. Тудо трагикомедий сынан, йӧратымаш, историй, мемнан илыш нерген. Рольым Н. Негода, Ю. Назаров, А. Соколов, А. Негреба модыт. Нунын мастарлыкышт дене «Маленькая Вера» киносӱретыштат палыме лийынна. Тыгак А. Жарков, А. Вертинская, И. Ульянова да молат сниматлалтыныт.

Те детективым йӧратеда? А детективлан пародийым? Тугеже **«Белая кость»** фильмым ончаш вашкыза. Действий шыл комбинатыште эрта. Туштыжо поянлыклан кадыр кидан-влак шакше пашам ыштылыт. Нунын коклашке заданий дене тӱҥ геройым (рольым Александр Панкратов-Черный модеш) шолып колтат... Л. Загальский ден С. Лившинын сценарийышт почеш картиным режиссер-влак Р. Геворкян, Г. Кеворков шынденыт.

Самырык-влак коклаште лектын шогышо проблемылам нӧлталше фильм пытартыш жапыште шагал огыл лектын. Мутлан, «Меня зовут Арлекино», «Трагедия в стиле рок», «Публикация», «Щенок»... Тиде радамышкак **«Стеклянный лабиринт»** лента пура. Геройжо-влак, ...

фильм 1942 ийын Крайний Северыште чын лийше событийла дене палдара. Тушко немыч командований крейсерым колтен. Корабль фронтыш продовольствийым да боеприпасым шупшыктышо совет судно-влакым пытарен шогышаш улмаш. Крейсер ваштареш неле кредалмашке «Александр Серебряков» ледокол ушна. «Грузия-фильм» киностудийыште картиным режиссер О. Коберидзе шынден.

Москваште 1980 ийысе Олимпиада тӱҥалме деч ончычсо жап. Шалатышаш пӧртыштӧ институтыш логалаш я «лектышаш» профессийым ойырен налаш шоныщо-влак илат. Ондак илышыште верыштым муын кертын огытыл. Пӱрымашышт нерген **«Жизнь по лимиту»** фильм каласкала. Тиде — режиссер Алексей Рудаковын киноискусствышто икымше пашаже. Картиныште Марина Зудина, Олег Меньшиков, Сергей Газаров, Евдокия Германова да молат сниматлалтыныт.

Нравственность темым тыгак **«И вся любовь...»** фильмыште нӧлталме. Тушто ме ончыл механизатор Валентин Диденкон пӱрымашыж дене палыме лийына. Тӱҥ рольым самырык актриса Ирина Бякова модеш.

«Казахфильм» киностудийыште режиссер Б. Мансуров **«Султан Бейбарс»** фильмым шынден. Картиныште XIII курымысо событий-влак ончыкталтыт. Тудышлам монгол-влак, Средний Азийым руалтен налмеке, ... Востокыш тарва...

ОНЧЫЗА

7 канал. 6.30 — 120 минут. 8.35 — «Житие Дон Кихота и Санчо». Худ. телефильм. Кокымшо фильм. 3 серий. 9.45 — Мультфильм. 10.05 — Детский час. 11.05 — Тиде лийын... лийын... 11.25 — Киноафиша. 12.25 — Коллаж. 12.20 — Жап. 13.00 — «Мой друг — лошадь». Шуко сериян научно-популярный телефильм. 11 серий — «Фантазия». 12 серий — «Откуда ты, Фриз». 13 серий — «Ты станешь цирковой лошадью». 15.30 — «В поисках капитана Гранта». Худ. телефильм. 6 серий — «В плену у Каннибалов». 16.35 — «У черты», «Под крылом моей яранги». Док. фильм. 17.15 — Йоча хор-влакын всесоюзный телевизионный конкурсышт. 18.00 — Объектив. 18.30 — Жап. 19.00 — Хабаровский областьысе спецшкол-влак нерген телеочерк. 19.35 — Калык сем. 19.50 — «Житие Дон Кихота и Санчо». Худ. телефильм. Кокымшо фильм. 3 серий. 21.00 — Жап. 21.30 — Перестройка: проблема ден решений. 22.45 — Фестиваль, конкурс, концерт. 23.45 — ТСН.

12 канал. 8.00 — Гимнастика. 8.20 — Мемнан дене пырля, мемнан семын, мемнан деч сайрак ыште! ГДР гыч передача. 9.20 — Француз йылме. 9.50 — «Династия Дуровых». Док. телефильм. 10.00 — Волгык ончышо-влакын школышт. 10.30 — Француз йылме. 10.50 — «Последнее лето детства». Худ. телефильм. 1 серий. 11.55 — Хоккей. Йолташла вашлиймаш. «Чикаго Блэк Хоукс» (США) — ЦСКА. США гыч передача. 13.55 — «О тебе». Телефильм. 17.00 — Мультфильм. 17.30 — Док. фильм. 18.20 — Жап. 19.00 — Марий эл. 19.20 — Мутым йодам. 116 №-ан Куженер национально-территориальный набирательный округ деч РСФСР калык депутатыш кандидат-влак дене вашлиймаш. 20.00 — Сайын малыза, йоча-влак. 20.15 — Ритмический гимнастика. 20.45 — Корнышто лӱдыкшӧ деч посна. 20.50 — РСФСР-ысе любительский духовой оркестр-влакын конкурсыштын лауреатше-влак выступатлат. 21.30 — «Зеленый фургон». Худ. телефильм. 2 серий. 22.40 — Фильм-концерт. Н. Чепрага, Н. Сурунчану, А. Лазарюк участвоватлат.

КОЛЫШТСА

6.30 — Программа. 6.33 — «Ужара» радиостанций. 6.53 — Газет обзор. 7.30 — Увер. 7.45 — Марий калык муро концерт. 8.25 — Марла ойлаш тунемына. Радиошко. 8.40 — Увертарымаш. 10.00 — Волгык ончышо-влакын школышт. 18.00 — Увер. 18.10 — «Ваш вопрос — наш ответ». Спортивный передача. 18.30 — Увер.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр «Лед Мороз и Санта Клаус» — 10, 12.

М. ШКЕТАН лӱмеш Марий государственный драмтеатр «Оларын пердыше» — 19.

— Ончалза, тарваненыт! — разведчик Головин кычкырале.

Эр кече серым сайым волгалтара. Сер дек шуын, пушыш, паромым коден, десант Румыний мландыш лектын тӱҥгале. Да, тӱҥгалаш тӱҥалме, а лектын шуаш чыҥалме, а лектын шуаш чыкалме, а лектын шуаш чыналан пӱрен огыл. Тушман тул дене вашлиеш, вӱдыштӧ шылын утлаш нимо уке — ни окоп, ни траншей. Управлений взводыш шукерте огыл толшо салтак-влак ӧрын ончат: молан мемнан могырым десантлан полшаш ешартыш вий ок кой?

— Тиде бой дене разведка маналтеш, — умылтара лейтенант. — Шанте каваште самолет чоҥештылмым ужда вет, лач саде самолет тушманын оборонышкым сниматлен налын. Ынде разведка у точкылам рашемда.

— Вот кузе улмаш! — пилоткан вуйыштым рӱзалтат самырык салтак-влак.

Тылеч вара кужун ок эрте, наступлений тӱҥгалеш, сандене политпашаен-влак беседым эртарат. Мемнан декат дивизион гыч парторг толын да Румыний да тудын калыкше нерген каласкалыш.

— Тӱҥ оляже могай, паледа чай, — йодо парторг.

— Палена, — шоктыш, — Бухарест.

Шонто, чылан, рушла ула улмаш, тӱкнерак ойла.

— Ялна кугу. Лач калык пеш йорлын ила. Сар тӱҥгале да кочшаш киндымат ыш код. Казналан, помещиклан поген кайышт. Кугече арнямат кинде деч посна эртарышна.

Да-а, нужнан илат улмаш. Йодна:

— Кушто улыт ӱдырамаш ден йоча? Молан ялыште огыт кой?

— Йошкар Армий деч лӱдыныт, — умылтара шонто. — «Руш тышке толеш гын, ик румынымат ок кодо», — маныш лӱдыктылын, сандене чодыраш, курык коклашке куржыныт. А мыланна, шонтылан, садак колаш жап шуын, пуштса веле, кеч йӱштӧ Сибирьыш колтыза...

Румыным ӧрын ончена. Тудат, воро шыргыжмашым ужын, веселаке, верже гыч тарванен, каяш ек вашке. Мутланен шогымым ужын, мемнан тӱшкашке вес кутыза толын, вара кумшо...

Ойлена:

— Ме пуштедаш огыл, а фашизм деч утараш толынна.

Шонго-влак куаныныт.

— Моткоч кугу тау, — малдальыч. — Шкенан ешнам тачак ужын кондена.

— Мый каен ом керт, — А мом йодашыже? Пӧрт тӱньыкшат уке.

1 Мачыште мемнан артиллерий, минометна, «катюша» кугу тулым рӱжге почыч. Танк ден самоходка-влак тайыл шеҥгеч кудал лектыч, кайышылак лӱйкалат. Нуным почеш пехота тарваныш. Южыштo бомбардировщикистребитель-влак койылалтышт, тушман ӱмбак бомбым кышкат, пулемет гыч лӱйкалат.

Балдеши ден Домбровицым утарышаш верч бой кум кече шуйныш. Ме умбакыже, вийым ешарыде, ончыко каен кертына керт. Йаплан обороныш погалаш логале.

Оар кечын Карпат курыкымат ужына. Тудо кӱкшӧ, ӱмбалныже шулен пытыдыме лум шийла йылгыжеш, ӱлныракше ужаргын-кандын коеш, очыни, чодыра кушкеш. Кок могырымат шып. Тушман шке позицийжым ынеж ончыкто, сандене салтак-влакат огыт кошт, орудият шып.

Тыште шогымо годым мыйым партий радамыш пуртышт. Ынде связь отделенийыште чылан гаяк коммунист улына, а самырыкше — комсомолец. Мыланем батарейлаште газет гыч тӱрлӧ статьям лудаш, беседым

Кугун шӱлалтен, Федя, урал рвезе, верышкыже миен возо. А мый взвод командирлан Федян йодмыжым ойлаш лийым.

Эрдене лейтенантлан Федян шонымашыжым луктын ойлышым. Тудо тунамак у салтакым шке декше ӱжыктыш.

— Шонымашет сай, Коркин, а тура лӱен моштет?

— Моштем, ме уло ешге сонарзе улына.

Лейтенант «сонарыш» колташ лие, «мо лектеш ужына» мане.

Эҥер серыш йӱдым вӱдлан коштыт, коклаштына лӱдшӧ мераҥ уке. Ончыл линийыште шып, кечывалым ик еҥгымат от уж. Пелйӱд деч ончыч куним каен, ме шижынат онал. Чыли-вули волгыдо годым йӱк шоктымым часовой эре вучен, а олмешыже еҥ ӱжакам ужын шуктен.

— Стой! Кто идет?

— Коркин!..

Ме помыжалтна, румын катунайым (салтакым) да младший командирым ужна. Нуно мемнан могырыш разведкыш толаш лектынат улмаш, ончыч иктыже вончен, а Коркин тудым, вондер коҥла гыч тӧрштен, пӱтырал пыштен, «йолташетымат ӱж» маныя. Тыге румынпочешышт пехота, гранатым кышкен, ончыко лӱйкален куржо...

24 август. Мо тугай? Мемнан ваштареш немыч ден венгр салтак-влак веле кредалыт. Тыге ик кече, весе, кумшо эртыш. Вара 26 августышто увертарышт: румын король Михай шке войскажлан мемнан ваштареш кредалаш чарен. Ме ласкан шӱлалтышна. Румыний фашист-влак деч корангын.

2-шо Украинский фронт тушманын Ясс-Кишиневский кугу группировкыжым кӱчык жапыште кырен шалатен. Шола могырвеш Бухарестым коден, ме Плоештым руалтен нална, корныш касвелыш лукшалте. Курыкан Трансильванийыште Турда ола верчат бой талын кайыш.

Тыге 1944 ий апрель гыч ноябрь тӱҥгалтыш марте 2-шо Украинский фронт Румынийым тӱрысен утарыш, калыклан эрык илышым кондыш. А вара, Карпат курык ден Альпым эртен, Венгрийым утарышаш верч бойыш пурышна...

А. ЯГЕЛЬДИН,
Кугу Отечественный сарыч участникше.

Йошкар-Ола.

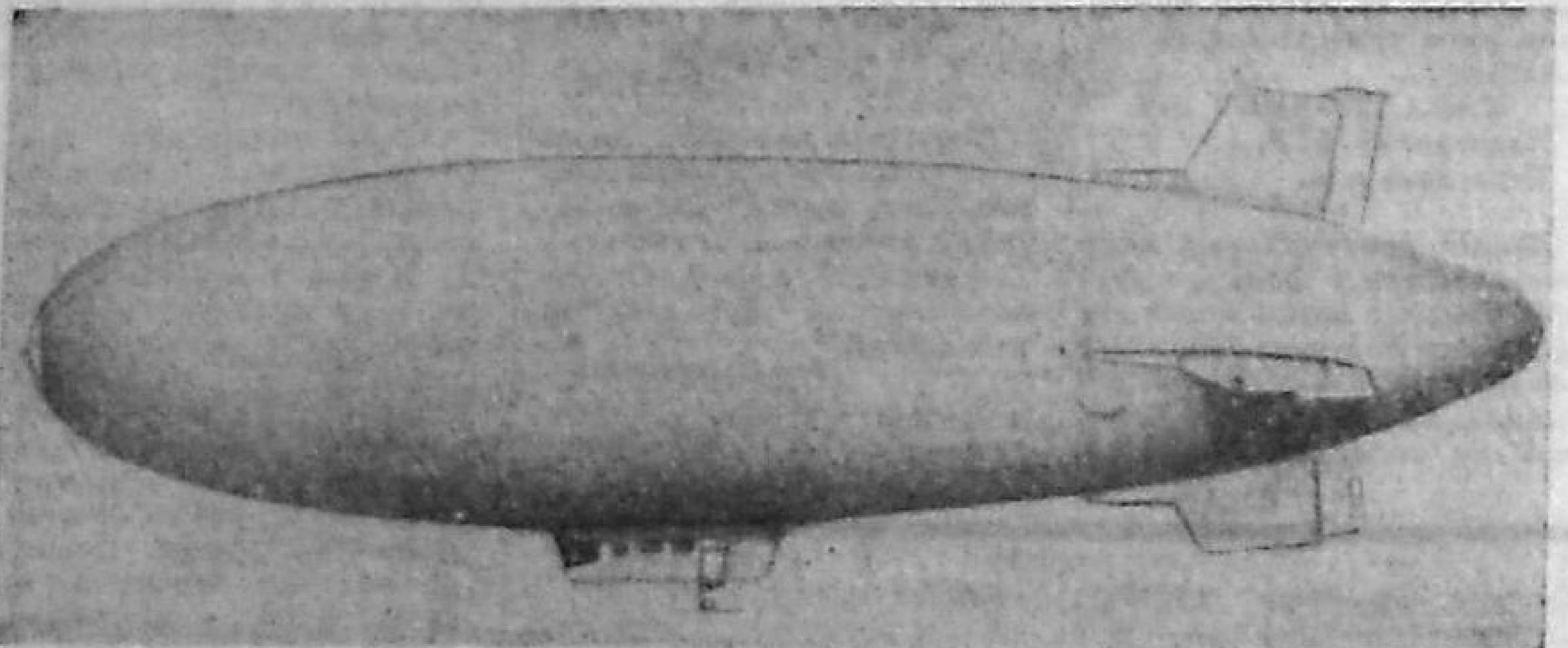

Московский область. СССР Авиационный промышленность министерствысе конструкторский бюрон специалистше-влак 62 метр кутышан да 15 метр утла диаметран дирижабльым ышташ кӱлшӧ пӱтынь технический документацийым ямдыленыт. 8 тӱжем кубический метр гелий пурышан дирижабльым 1991 ийыште ышташ тӱҥалшаш улыт. Тудо кок двигателан лиеш, нуно шагатыште 100 километрым каяш да 3 километр кӱкшытыш нӧлталташ йӧным пуэт.

— Ме, первый дирижабль-влакын классический формыштым кучылтын, у тӱрлӧ машинам ышташ шонена, — ойла тӱҥ конструктор А. А. Колчин. — Тидын годым чапле у материал, лӱдыкшым ыштыдыме газ, ӱшанле навигационный прибор да авиационный двигатель дене пайдалаш тӱҥалына.

У дирижабль полшымо дене логалаш неле улман кундемлашке тӱрлӧ шолдыра грузым шупшыкташ, мланде да вӱд ӱмбалне спасательный пашам эртараш палемдалтеш. Тудо тыгак наукылалат кӱлешан лиеш. Леспромхоз-влак дирижабль полшымо дене чодыра материалым шупшыкташ шонат, сандене нуно конструкторский бюрошко йодмашым колтат.

Дирижабльым ышташ кумло утла институт, конструкторский бюро, ведомство полшат. Лач Гражданский авиаций министерство тиде паша деч ӧрдыжеш кодын.

Снимкылаште: экспериментальный дирижабль тыгай лиеш; конструктор В. В. Федотов дирижабль макетын кабиныштыже.

ТАСС-ын фотожо.

„Марийская правда" газет воза

«Марийскстройматериал» объединенийыште пашаче коллектив советын председательже, производственно-технический отдел начальник Е. Анхимов республикыште илыме верым ыштыме дене кылдалтше проблема нерген шонкала.

«Сайлымаш кампанийын дневникше» разделыште икмыняр материал уло.

Газет шошо агалан ямдылалтме нерген кумдан каласкала.

Номерыште «Профсоюз илыш», «Специалистын ойкангашыже», «Актуальный комментарий», «Общественный порядке да законность» раздел-влак лудшо-влакын кумылыштым сымыстарен кертыт.

ныш деч вес картиным вучена. Да вучен шуктышна: **«В городе Сочи темные ночи»** лентышт ончыкталтеш. Тудо трагикомедий сынан, йоратымаш, историй, мемнан илыш нерген. Рольым Н. Негода, Ю. Назаров, А. Соколов, А. Негреба модыт. Нуным мастарлыкышт дене «Маленькая Вера» киносӱретыштат палыме лийына. Тыгак А. Жарков, А. Вертинская, И. Ульянова да молат сниматлалтыныт.

Те детективым йӧратеда? А детективлан пародийым? Тугеже **«Белая кость»** фильмым ончаш вашкыза. Действий шыл комбинатыште эрта. Туштыко поянлыклан кадыр кидан-влак шакше пашам ыштылыт. Нуным коклашке заданий дене тӱҥ геройым (рольым Александр Панкратов-Черный модеш) шолып колтат... Л. Загальский ден С. Лившиным сценарийышт почеш картиным режиссер-влак Р. Геворкян, Г. Кеворков шынденыт.

Самырык-влак коклаште лектын шогышо проблемылам нӧлталше фильм пытартыш жапыште шагал огыл лектын. Мутлан, «Меня зовут Арлекино», «Трагедия в стиле рок», «Публикация», «Щенок»... Тиде радамышкак **«Стеклянный лабиринт»** лента пура. Геройжо-влак, южым чумен коштшо-влак, зоопаркыш пурат да преступленийым ыштат. Режиссер Марк Осепьян ондак «Три дня Виктора Чернышева», «Иванов катер», «Возвращение чувств» картина-влакын авторышт лийын.

Шарнеда «Игры для детей школьного возраста» фильмым? Эстон режиссер Лейда Лайус уэш тудын геройжо-влак деке пӧртылын да экраныш **«Украденное свидание»** кинопроизведенийым луктын. Кумло ияш Валентина Саар — йоча пӧртын ончычсо воспитанницыже. Тюрьма гыч лекмеке, эргыжым кычалеш. Но тидын годым закон дене конфликтыш пура. Адак — тюрьма. Эргыж дечат корангеш. Тӱҥ рольышто — Мария Кленская.

Мыйын чылажат уло, шкаланем пентыдын ӱшанем, йорлынрак илышым кӱшыч ончем, оза улам — деловой манме еҥын шонымашыже теве могайрак. Лач тыгай улмыж дене ончычсо инженер, кызыт аферист коныжан Геннадий Гвоздев — **«Я в полном порядке»** фильмын тӱҥ геройжо — ойыртемалтеш... Рольым А. Толубеев, Г. Петрова, Л. Бородина, А. Щербаков да молат модыт.

«Операция «Вундерланд» тышке совет судно-влакым пытарен шогышаш улмаш. Крейсер ваштарен веле кредалмашке «Александр Серебряков» ледокол ушна. «Грузия-фильм» киностудийыште картиным режиссер О. Коберидзе шынден.

Москваште 1980 ийысе Олимпиада тӱҥгалме деч ончычсо жап. Шалатышаш пӧртыштӧ институтыш логалаш я «лектышаш» профессийым ойырен налаш шоныщо-влак илат. Ондак илышыште верыштым муын кертын огытыл. Пӱрымашышт нергенак **«Жизнь по лимиту»** фильм каласкала. Тиде режиссер Алексей Рудаковын киноискусствыште икымше пашаже. Картиныште Марина Зудина, Олег Меньшиков, Сергей Газаров, Евдокия Германова да молат сниматлалтыныт.

Нравственность темым тыгак **«И вся любовь...»** фильмыште нӧлталме. Тушто ме ончыл механизатор Валентин Диденкон пӱрымашыж дене палыме лийына. Тӱҥ рольым самырык актриса Ирина Вякова модеш.

«Казахфильм» киностудийыште режиссер Б. Мансуров **«Султан Бейбарс»** фильмым шынден. Картиныште XIII курымысо событий-влак ончыкталтыт. Тувам монгол-влак, Средний Азийым руалтен налмеке, Ближний Востокыш тарваненыт. Бейбарс уста государственный деятель да лӱддымӧ военачальник лийын. Ондак кул тӱшкаште коштын, а вара кидышкыже пеш кугу властьым поген налын. Икманаш, исторический личностьын илыш корныж дене палыме лийына. Рольым Н. Жантурин, Д. Бейсенов, Т. Крихелли, Б. Хмельницкий да молат модыт.

«Леди Макбет Мценского уезда» картинын негызшылан режиссер Роман Балаян руш писатель Н. Лесковын тыгаяк лӱман очеркшым налын. Тыште актер-влак Наталья Андрейченко ден Александр Абдуловын модмо усталыкыштым ужына.

«Смиренное кладбище» фильм гыч Леха Воробей тыглай ончымаште окмакла коеш. Туге гынат чыла ужеш, шижеш. Илышым гынэ чоҥен огеш мошто... Картиным С. Калединын тыгаяк лӱман повестьше почеш шындыме. Рольышто В. Гостюхин, Л. Дуров, Н. Русланова, Л. Борисов, В. Авилов да молат улыт.

А. ОРЛОВА,
киновидеообъединенийын старший редакторжо.

Снимкылаште: «Украденное свидание», «Султан Бейбарс» фильмла гыч кадр-влак.

М. Шкетан лӱмеш марий драмтеатрын 12 да 13 февральлан увертарыме «Онарын кердыже» да «Шарнет, Элиса» спектакль-влак огыт ончыктылт.

ТЕАТРЫН АДМИНИСТРАЦИЙЖЕ.

ритмический гимнастика. 20.45 — Корнышто лӱдыкшӧ деч посна. 20.50 — РСФСР-ысе любительский духовой оркестр-влакын конкурсышт лауреатше-влак выступатлат. 21.50 — «Зеленый фургон». Худ. телефильм. 2 серий. 22.40 — Фильм-концерт. Н. Чепрага, Н. Сулучану, А. Лазарюк участвоватлат.

КОЛЫШТСА

6.30 — Программа. 6.33 — «Ӱжара» радиостанций. 6.53 — Газет обзор. 7.30 — Увер. 7.45 — Марий калык муро концерт. 8.25 — Мӱкш ойлан тунемына. Радиошко». 8.40 — Увертарымаш. 10.05 — Вельык ончышо-влакын школышт. 18.00 — Увер. 18.10 — «Ваш вопрос — наш ответ». Спортивный передача. 18.30 — Увер.

ТЕАТР

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ руш драмтеатр
«Дед Мороз и Санта Клаус» — 10, 12.

М. ШКЕТАН лӱмеш Марий государственный драмтеатр
«Онарын кердыже» — 19.

КИНО

«РОССИЯ» кинотеатр
(Кугу зал)
«Жизнина династия» (кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 14.20, 16.20, 18.10, 19.50, 21.20. **«Легенда о белом драконе»** — 10.50 (йоча сеанс). **«До первой крови»** — 12.40 (йоча сеанс).

«РОССИЯ» кинотеатр
(Изи зал)
«Любимый гаджа» (1 да 2 серий) — 9.30, 14.50, 17.40, 20.20. Кужемдыме сеанс: **«В цирке только женщины»**, **«Опаленные Кандагаром»** — 12.20.

«ОКТЯБРЬ» кинотеатр
«Зеленый луг» — 9. **«Король скачек»** — 10.30, 14.40 (йоча сеанс). **«Кинг-Конг»** (1 да 2 серий) — 12, 16, 21.10. Кужемдыме сеанс: **«Маленькая Нина»**, **«Утраченные грезы»** — 18.40.

«РЕКОРД» кинотеатр
«Короткое замыкание» — 9, 15, 16.50. **«Бесстрашный атаман»** — 11. **«Чудесный лес»** — 13. **«Однажды в Америке»** (1-ше фильм, кугыеҥ-влаклан гына) — 18.30. **«Однажды в Америке»** (2-шо фильм, кугыеҥ-влаклан гына) — 21.10.

«МИР» кинотеатр
«Однажды в Америке» (1 да 2 серий, кугыеҥ-влаклан гына) — 9, 16.40, 19.50. **«Однажды в Америке»** (3-шо серий, кугыеҥ-влаклан гына) — 12, 15. **«Король Дроздовик»** — 13.30.

Редактор В. А. МАТЮШЕВ.

Редакцийын адресше:
424000, Йошкар-Ола, СССР Вооруженный Вийын 70-шо идалыкше урем, 20
Талукышто 300 номер лектеш.
Тираж 17 412.
Газетын индексше 52710

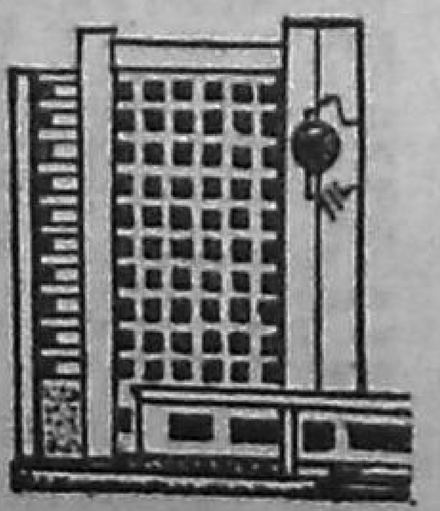

Телефон-влак:
Редактор — 5-08-40
Заместитель-влак — 5-25-36, 5-39-26
Приемный — 5-37-91
Ответственный секретарь — 5-35-73
Заместитель-влак — 5-39-36

ОТДЕЛ-ВЛАК:
Партийный илыш — 5-53-18
Идеологический — 5-54-34
Промышленность, строительство да транспорт — 5-54-89
Аграрный — 5-29-77
Совет паша да быт — 5-42-22
Культура, литература да искусство — 5-08-64
Информаций да письма — 5-39-19, 5-43-72
Кусарыше — 5-39-55.
Увертарымаш — 5-39-44

Газетын собкоржо-влак:
У Торъялыште — 9-15-19.
Моркышто — 9-16-86
Звениговышто — 9-22-83.
Оршанкыште — 2-17-38.

Марий АССР Госкомиздатын республиканский полиграфическо-редакционный объединенийже
424700, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.
Э—00205. Заказ 1033.